

Novák, Jakub

Mladohradištní osídlení u kostela sv. Mořice v Olomouci : revize poznatků z výzkumu při stavbě OD Prior roku 1973

Archaeologia historica. 2025, vol. 50, iss. 1, pp. 107-143

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/AH2025-1-4>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.82348>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](#)

Access Date: 01. 07. 2025

Version: 20250625

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MLADOHRADIŠTNÍ OSÍDLENÍ U KOSTELA SV. MOŘICE V OLOMOUCI: REVIZE POZNATKŮ Z VÝZKUMU PŘI STAVBĚ OD PRIOR ROKU 1973

JAKUB NOVÁK

Abstrakt: Mladohradištní osídlení v okolí kostela sv. Mořice v Olomouci bývá v literatuře spojováno s existencí řemeslnicko-kupecké osady s velmožským dvorcem, která vznikla při křižovatce důležitých nadregionálních cest. V průběhu 70. let 20. století proběhl na lokalitě během stavby obchodního domu Prior záchranný archeologický výzkum, který byl předčasně ukončen za dramatických politicky motivovaných okolností. S ohledem na skutečnost, že příslušná dokumentace je značně fragmentární a nedošlo k vyhotovení náleзовé zprávy, byly v rámci připravené studie vytyčeny tři hlavní cíle, jejichž splnění se zdálo po důkladném prověření všech možností jako nejrealizovatelnější: 1) publikovat dosud neprezentované poznámky, popisy a plány; 2) revidovat keramický materiál z mladohradištních objektů; 3) zasadit zjištěné souvislosti do aktuálního pohledu na vývoj suburbia raně středověké Olomouce.

Klíčová slova: mladší doba hradištní – Olomouc – velmožský dvorec – záchranný archeologický výzkum.

Settlement from the Late Hillfort period at the Church of St. Maurice in Olomouc: review of the findings of research during the construction of the Prior department store, 1973

Abstract: Settlement from the Late Hillfort period around the Church of St. Maurice in Olomouc is in literature frequently associated with the existence of a craftsmen-merchant settlement with a magnate's manor established at the crossroads of major supra-regional routes. In the 1970s, rescue archaeological research was carried out on the site during the construction of the Prior department store, prematurely terminated under dramatic politically motivated circumstances. In view of the fact that the relevant documentation is very fragmentary and no finds report was produced, the prepared study has defined three main objectives the fulfilment of which, after a thorough examination of all possibilities, seemed most feasible: 1) to publish previously unrepresented notes, descriptions and plans; 2) to revise the ceramic material from the Late Hillfort period features; 3) to set the findings in the present view of the development of the suburb of early-medieval Olomouc.

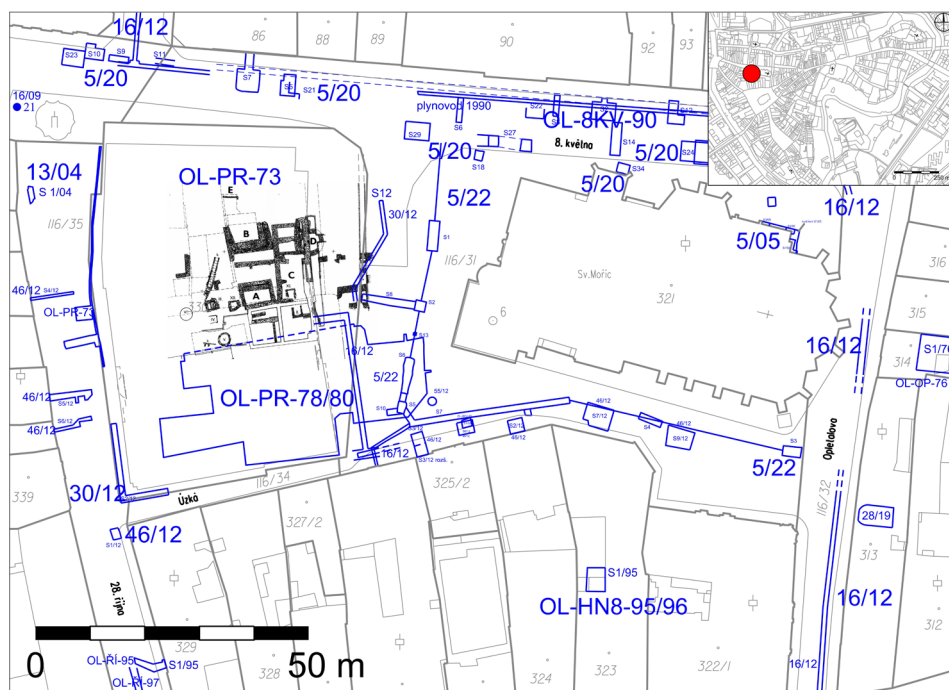
Key words: Late Hillfort period – Olomouc – magnate's manor – rescue archaeological research.

Úvod

Okolí kostela sv. Mořice v Olomouci a dnes již bývalého Mořického náměstí řadíme mezi části města s výraznějším zastoupením dosud evidovaných archeologických akcí (Zatloukal a kol. 2014, 31–34; obr. 1). Nejzásadnější záchranný archeologický výzkum, který významně přispěl k poznání raně středověké Olomouce, zde proběhl ve dvou etapách, v roce 1973 (OL-PR-73) a následně v letech 1978–1980 (OL-PR-78/80). Zvláště první etapa byla ukončena předčasně za dramatických politicky motivovaných okolností, jež měly dalekosáhlé následky nejen pro vedoucího výzkumu J. Bláhu, ale také pro brigádníky z řad středoškolského studentstva (Urbášek 2002, 319; Zatloukal 2008).

Zatím poslední ZAV byl v blízkosti kostela realizován na jaře 2022 během rekonstrukce vodovodu, která částečně zasáhla plochy zkoumané již v letech 1978–1980, 1993 a 2012 (Novák 2023a). V souvislosti s přípravou náleзовé zprávy se naskytla možnost pokusit se o analýzu dosud známých skutečností týkajících se osídlení okolí kostela sv. Mořice, jež by vedla k upřesnění stěžejních chronologických horizontů zdejších sídlištních a pohřebních aktivit. Během realizace záměru však byla stále větší pozornost zaměřována na situace zachycené při výzkumu v roce 1973, které do širšího mediévistického povědomí vstoupily jako mladohradištní velmožský dvorec Gotharda a Sarana u kostela sv. Mořice (Bláha 1977, 31–32; 1979, 88–89; 1999, 189–190; Bistrický 2009, 104; Šlězár 2021, 216).

Pokročilé stádium systemizace a digitalizace části původní terénní dokumentace, zevrubná inventura náleзовého fondu a spolupráce s dnes již částečně či zcela penzionovanými bývalými

Obr. 1. Okolí kostela sv. Mořice v Olomouci s vyznačenými realizovanými ZAV. Stav k roku 2018. Digitalizace J. Grégr, 2025.

Abb. 1. Umgebung der St. Mauritiuskirche in Olmütz mit eingezeichneten durchgeführten archäologischen Rettungsgrabungen. Stand 2018. Digitalisierung J. Grégr, 2025.

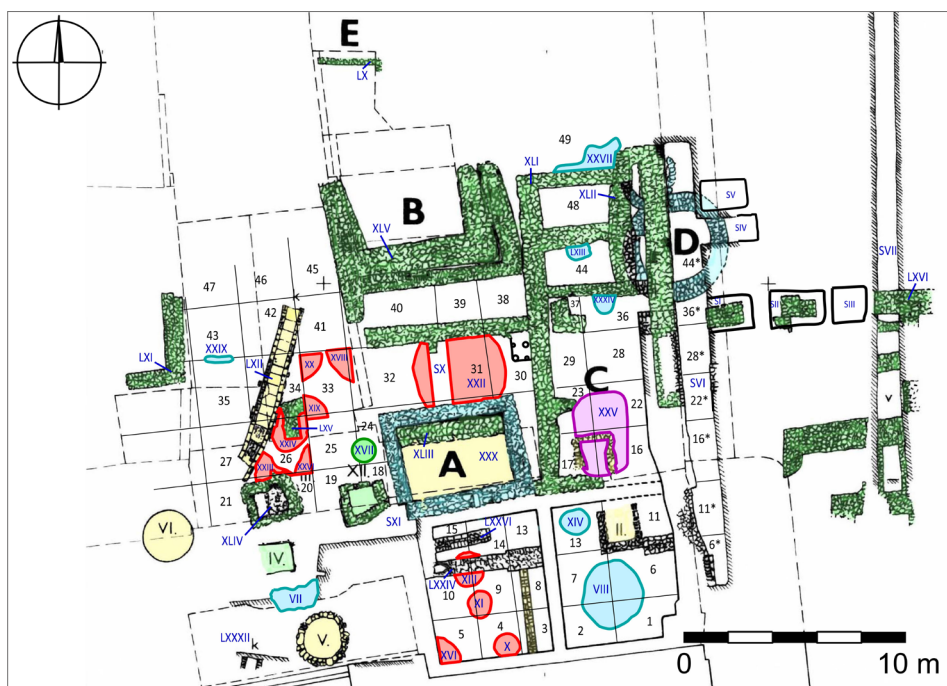
zaměstnanci NPÚ, ÚOP v Olomouci, umožnily znovu oživit po desetiletí přehlíženou pramennou materii. Místo prostého převyprávění dosud publikovaných poznatků bylo v rámci možností, které stav pramenné základny umožňuje, přistoupeno k revizi a kritickému zhodnocení mladohradištních situací v ploše stavby obchodního domu Prior z roku 1973. Protože výzkum nemohl být v terénu řádně dokončen, příslušná dokumentace je značně fragmentární a nedošlo k vyhotovení nálezoové zprávy, byly vymezeny tři hlavní cíle, jejichž splnění se zdálo po důkladném prověření všech možností jako nejsnáze realizovatelné: 1) publikovat dosud neprezentované poznámky, popisy a plány; 2) revidovat keramický materiál z mladohradištních objektů; 3) zasadit zjištěné souvislosti do aktuálního pohledu na vývoj suburbia rané středověké Olomouce.

Mladohradištní archeologické situace na ploše výzkumu z roku 1973

Mladohradištní osídlení u kostela sv. Mořice bývá v literatuře spojováno s existencí řemeslníko-kupecké tzv. České či Mořické osady, která vznikla při křižovatce důležitých nadregionálních cest (Šlézar 2018). Součástí osady měl být od 12. století „velmožský“ dvorec bratrů Gotharda a Sarana (uvažuje se i o Gothardovi ze Saran), kteří, podle pozdního opisu ze závěru 16. století dochovaného v dokumentech kláštera Hradisko, mezi lety 1116–1127 darovali kostel sv. Mořice klášteru Hradisko (CDM I, 191 č. 209). Kostel společně s patronátním právem, domy, zahradami a příslušnými pozemky („... *ecclesiam sancti Mauricii cum iure patronatus et pertinentiis eis videlicet undecim mansis et reddecim domis in manus episcopi eiusque capituli pro pomerio quodam et horto secus ecclesiam sancti Stephani nec non pro ecclesia sancti Michaelis...*“, viz CDM I, 211–212 č. 235) – opět podle pozdních opisů – opat Bohumil (1127–1150) vyměnil s olomouckým biskupem Jindřichem Zdíkem za farní kostel sv. Štěpána a kapli sv. Michala u klášterní brány

(Richter 1959, 44–48, 115; Bistrický 1979, 115–116; 2009, 104; Nešpor 1998, 31). Příslušný velmožský dvorec, sestávající z drobné rotundy, tzv. románského domu a přilehlých hospodářských objektů, měl zaujmout polohu na vyvýšeném ostrůvku Mořického náměstí, které bylo zkoumáno v průběhu 70. let 20. století během výstavby obchodního domu Prior. Mladohradištnímu období zde dle tehdejších zjištění náležely výše uvedené kamenné stavby a dále kovářská – dříve prezentovaná jako kovolitecká – dílna, hliník, několik odpadních jam a zřejmě i nejstarší zjištěná studna (Bláha 1977, 31–32; 1979, 88–89; obr. 2).

Až na publikačně zhodnocený objekt VIII (Bláha 1980) a stručné informace týkající se kamenných architektur (obj. I a XXVIII; Bláha 1977, 31–32; 1979, 88–89; 1999, 189–190) představoval dosavadní soupis v zásadě jediný dostupný a zveřejněný přehled mladohradištních situací na ploše výzkumu provedeného v roce 1973. Pokus o zpětné dohledání relevantních údajů i k dalším zmíněným strukturám v původní terénní dokumentaci narážel na zásadní limity a musel být nakonec uzavřen konstatováním, že rekonstrukce jejich podoby již v úplnosti možná není. K tomuto stavu přispěla zvolená metoda exkavace (např. skrývání čtverců po umělých vrstvách, negativní obrysování složitějších situací), nedostatečné personální zabezpečení ze strany kvalifikovaných techniků a dokumentátorů (projevující se mimo jiné nejednotností v kresebné dokumentaci a popisu stratigrafie) a rovněž zásahy stavební firmy do zkoumané plochy. Tyto faktory, v kombinaci s předčasným ukončením výzkumu, měly za následek výrazně fragmentární charakter dochované dokumentace.

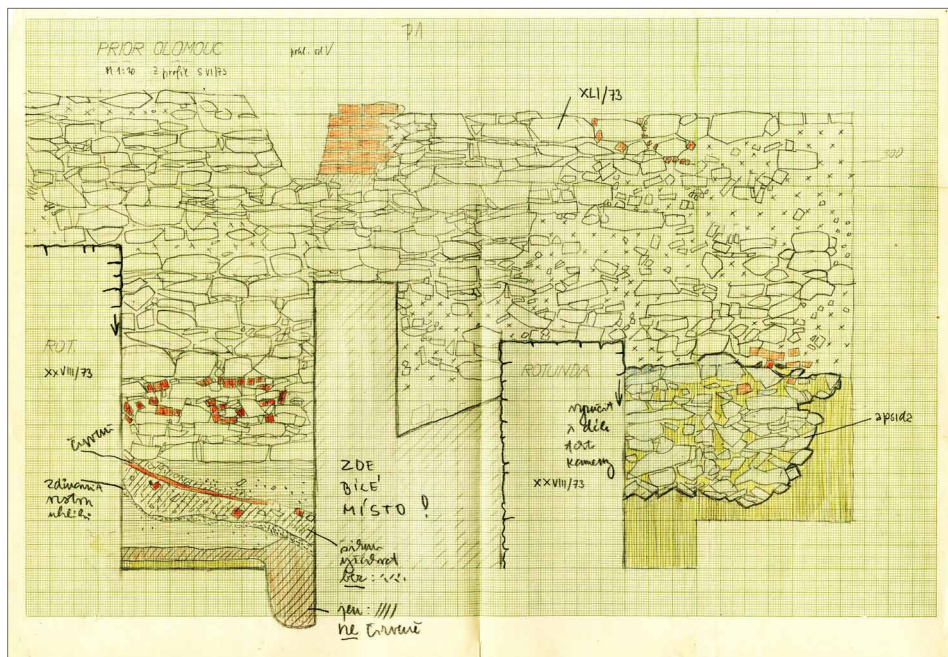

Obr. 2. Plocha výzkumu staveniště OD Prior z roku 1973. Plán J. Křiška doplnili a digitalizovali J. Novák a J. Grégr, 2025. A – obj. I, B – obj. XLV, C – obj. XLI, XLII, D – obj. XXVIII, E – obj. LX; římské číslice – čísla objektů a sond; arabské číslice – čísla čtverců/sektorů; červená – pravěké objekty, modrá – mladohradištní objekty, fialová – vrcholné středověké objekty, zelená – pozdně středověké objekty, žlutá – novověké objekty, ostatní neurčeno.

Abb. 2. Grabungsfläche Bauplatz Kaufhaus Prior von 1973. Planskizze von J. Křiška ergänzt und von J. Novák und J. Grégr digitalisiert, 2025. A – Obj. I, B – Obj. XLV, C – Obj. XLI, XLII, D – Obj. XXVIII, E – Obj. LX; römische Ziffern – Objekt- und Sondagenummern; arabische Ziffern – Nummern der Quadrate/Sektoren; rot – urzeitliche Objekte, blau – jungburgwallzeitliche Objekte, violett – hochmittelalterliche Objekte, grün – spätmittelalterliche Objekte, gelb – neuzeitliche Objekte, Sonstiges unbestimmt.

Ačkoli je k dispozici seznam objektů, jejich popis je vesměs velmi vágní a omezuje se pouze na základní informace. Součástí tohoto popisu je alespoň rámcově chronologické zařazení, které umožnilo rozčlenit zaznamenané objekty do základních chronologických horizontů (obr. 2). Samostatnou složkou terénní dokumentace jsou deníky s popisy jednotlivých čtverců a objektů, které však pokrývají značně omezený segment dokumentovaných situací. V zásadě jen ve velmi ojedinělých případech dokážeme dohledat stručné charakteristiky vrstev ve skrývaných čtvercích. Relativně nejucelenější dokumentace se vztahuje k zahluobeným objektům (např. odpadní jámy, jímky, hliníky).

Při pokusu o identifikaci relevantních mladohradištních kontextů (objektů či vrstev) byly v rukopisu knih nálezů vyhledány veškeré artefakty datované do raného středověku. K podrobnějšímu studiu byly vybrány výhradně ty archeologické objekty, jejichž nálezový soubor tvořily výlučně mladohradištní artefakty; k těm byla následně dohledána dostupná dokumentace. Nálezy z vrstev takto identifikovat nebylo možné. Obecně můžeme pracovat s plány, fotkami, popisem objektů a popisem čtverců. Vzájemný průnik těchto datových zdrojů je však velmi omezený a jejich informační hodnota výrazně kolísá. Odráží úroveň tehdejší metodiky, zkušenosti vedoucího výzkumu i vnější okolnosti, které znemožnily systematické dokončení prací. V plánové dokumentaci chybí dnes běžné zákresy a číslování stratigrafických jednotek; vrstvy jsou zde odlišeny pouze barevným odstínem nebo grafickým znázorněním základních chronologických horizontů (např. podloží, pravěk, středověk) bez další specifikace (ukázka na obr. 3). Digitalizace takto pojaté plánové dokumentace je ve své podstatě další interpretaci zaznamenané skutečnosti, při které bylo rozlišení a číslování stratigrafických jednotek nově rekonstruováno na základě původních kresebných podkladů a textových popisů. Nálezy jsou přiřazeny nikoli ke konkrétním kontextům, ale pouze k relativní výškové

Obr. 3. Nedokončený západní profil P1 v sondě SIV. V severní části tzv. „apsida“ a dále směrem k jihu zdívá centrální kruhové stavby. Nad nimi zdívlo mořické školy. Autor kresby neznámý, poznámky doplňovali J. Bláha a J. Večeřa.

Abb. 3. Unvollendetes Westprofil P1 in Sondage SIV. Im Nordteil die sog. „Apsis“ und ferner in Richtung Süden Mauerwerke eines zentralen Rundbaus. Über ihnen Mauerwerk der Mauritiuschule. Autor der Zeichnung unbekannt, Anmerkungen ergänzt von J. Bláha und J. Večeřa.

úrovni, ze které pocházejí. Evidence těchto výškových údajů postrádá jednotný systém – některé úrovně na sebe navazují v pravidelných rozstupech (např. po 0,2 m: 0,0–0,2 m, 0,2–0,4 m), jiné jsou vymezeny širokými intervaly (např. 0–180 cm). Vzájemná kombinace obou přístupů v rámci téhož objektu či čtverce umožňuje přiřazení nálezů ke konkrétní poloze v profilu, a tím i identifikaci příslušné vrstvy. Nejasná je rovněž výchozí nulová úroveň měření, která patrně odpovídala tehdejšímu povrchu terénu. Popisy objektů a čtverců jsou v příslušných denících nedostatečné a pokrývají jen několik jednotek procent celkových situací. K těm nejzásadnějším objektům pak velice často úplně chybí (složitější situace měly být řešeny jako poslední). Velice problematické je také stanovení absolutních výšek. Navzdory tomu, že proběhla celková nivelace plochy (např. drobná čísla na obr. 4), nemáme v mnoha případech jistotu, co konkrétně je zde zaměřeno.

V rámci analyzované plochy lze, prozatím bez podrobné revize interpretací, která bude předmětem samostatného zhodnocení, za mladohradištní předběžně považovat následující objekty: I, VII, VIII, XIV, XXVII, XXVIII, XXIX, XXXIV a LXIII (srov. obr. 2). Reprezentativnější nálezné soubory mladohradištní proveniencie jsou však doloženy pouze u objektů VII, VIII, XXVII a XXXIV. Tyto, spolu se dvěma kamennými architekturami (obj. I a XXVIII), se v následujícím přehledu pokusíme základním způsobem charakterizovat s použitím dochované kresebné a textové dokumentace, informací publikovaných v odborné literatuře a dostupných expertních posudků, v neposlední řadě i s využitím doplňujících sdělení J. Bláhy. K ostatním výše uvedeným mladohradištním objektům se příslušné nálezy nepodařilo dohledat, nebo se v nich vyskytovaly pouze nižší jednotky atypických fragmentů.

Doposud jedinou publikačně vyhodnocenou mladohradištní situací na ploše výzkumu z roku 1973 byl obj. VIII. Dle popisu v článku J. Bláhy (1980, 303) mělo jít o slovanský hliník v podobě nepravidelné okrouhlé jámy s četnými kapsovitými prohlubněmi, z nichž jedna sloužila

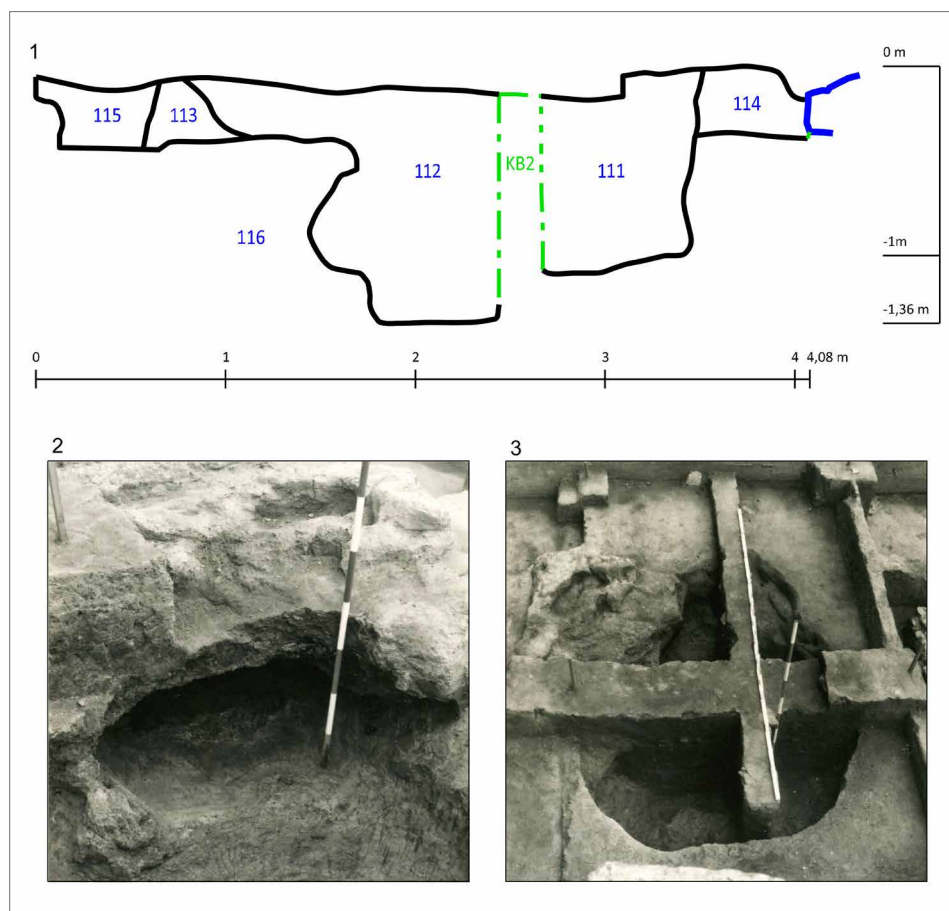

Obr. 4. Detail situace obj. I (dům A). Plán J. Křiška doplnili a digitalizovali J. Novák a J. Grégr, 2025.

Abb. 4. Detail der Situation von Obj. I (Haus A). Planskizze von J. Křiško ergänzt und von J. Novák und J. Grégr digitalisiert, 2025.

před zánikem objektu jako ohniště. V terénní dokumentaci se vlastní popis objektu nenachází, popsány jsou ale situace ve čtvercích, ve kterých se objekt nacházel (č. 1, 2, 6 a 7 na obr. 2). Z nich lze k již uvedenému doplnit, že objekt se projevoval žlutými jílovitými vrstvami a porušoval pravěkou vrstvu. Mimo objekt se ve čtvercích zachovala také raně středověká vrstva o mocnosti přibližně 0,05 m. Vztah mezi ní a objektem není popsán, nelze však vyloučit, že ji objekt porušoval. K objektu je dochována fotografická i kresebná dokumentace (výběr viz obr. 5).

Pro obj. XXVII ani čtverec, ve kterém se nachází (č. 49 na obr. 2), bohužel neznáme žádný slovní popis. Disponujeme pouze půdorysným plánem a kresbami profilů a dokážeme k němu bez pochybností dohledat a přiřadit nálezy, které byly dříve velmi zběžně zařazeny do průběhu 11. a 12. století. Objekt nebyl prozkoumán celý, na jihu byl přerušen zdívm tzv. mořické školy (obj. XLI) a na severu hranou zkoumaného prostoru. Východní a západní okraje objektu se však podařilo v rámci příslušného sektoru zachytit. Objekt měl spíše oválný nepravidelný půdorys,

Obr. 5. Dokumentace obj. VIII. Foto J. Bláha, 1973; digitalizace J. Grégr, 2025. 1 – západní profil obj. VIII (113, 114 – pravěké vrstvy; 115 – novověká vrstva; 111, 112 – výplň objektu; 116 – podloží); 2 – č. neg. 837, čtverce 1–2, 6–7, obj. VIII, pohled od východu; 3 – č. neg. 1365, čtverce 1–2, 6–7, obj. VIII (po vybrání), pohled od severovýchodu.

Abb. 5. Dokumentation von Obj. VIII. Foto J. Bláha, 1973; Digitalisierung J. Grégr, 2025. 1 – Westprofil von Obj. VIII (113, 114 – urzeitliche Schichten; 115 – neuzeitliche Schicht; 111, 112 – Verfüllung des Objekts; 116 – Unterboden); 2 – Neg.-Nr. 837, Quadrate 1–2, 6–7, Obj. VIII, Blick von Osten; 3 – Neg.-Nr. 1365, Quadrate 1–2, 6–7, Obj. VIII (nach Aushebung), Blick von Nordost.

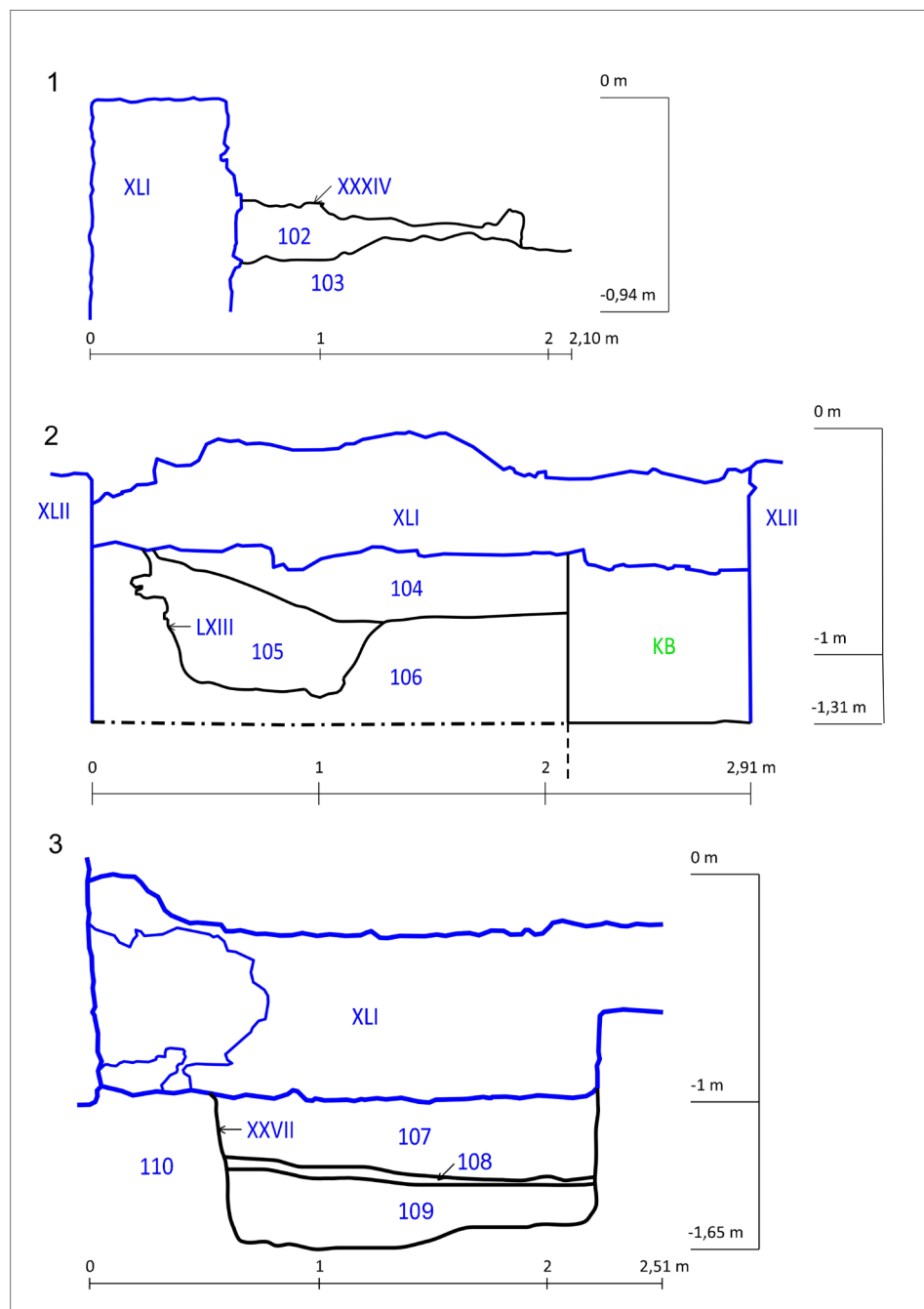
svislé stěny a mírně terasovitě zvýšené dno, které bylo v západní části vyšší asi o 0,1 m. Zhlouben byl přibližně 0,6 m do jílovito-písčitého podloží. Dokumentován byl jižní profil, zachovaný pod gotickou zdí XLI. Jeho výplň tvořil v horní třetině jíl žluté až žlutohnědé barvy, pod kterým se nacházela tmavá černá vrstva s obsahem drobných uhlíků, jež se výrazněji koncentrovaly v hloubce 0,3–0,4 m. Pod touto vrstvou se nacházela další vrstva žlutého až žlutohnědého jílu. Přechod mezi tmavou a níže položenou jílovou vrstvou nebyl ostrý, ale spíše nezřetelný a částečně promísený, horní hrana tmavé vrstvy byla jasnější a nedocházelo zde k promísení s výše umístěnou vrstvou jílu (obr. 6:3; 7:5–6).

Identifikace objektu XXXIV (původně označen pouze jako „slovanský objekt“) byla poměrně komplikovaná, nicméně díky pokračující digitalizaci a systemizaci se podařilo dohledat příslušné kresby, fotografie a stručný popis situace v sousedním zkoumaném sektoru (č. 37 na obr. 2). Objekt byl ve své severní části porušen mladší gotickou zdí mořické školy (obj. XLI). Měl zde šířku 1,2 m a postupně se jazykovitě zužoval až na šířku 0,5 m. Délka objektu činila 1,2 m. Spočíval na jílovito-písčitém podloží. Z přiložené dokumentace vyplývá, že nejdříve byly odebírány okolní vrstvy a výplň objektu byla ponechána. Z toho lze nejspíše usuzovat, že se zhluboval do okolních mladohradištních vrstev. Výraznější zhloubení do podloží lze pozorovat v jeho severní části, kde je jeho výplň mocná přibližně 0,27 m, v jižní části činí mocnost pouze 0,1 m. Může se však jednat o přirozenou depresi a objekt by tak do podloží nezasahoval. O situaci v okolí objektu bohužel nic podrobnějšího nevíme. Zachoval se však popis sousedního, západněji položeného sektoru (čtverce) č. 37, kde se připomíná 0,1 m silná vrstva z raného středověku s ojedinělými kameny, keramikou a železnou struskou. Ve výplni obj. XXXIV se vedle keramiky vyskytovaly kameny o velikosti až 0,2 m, dále zvířecí kosti, mazanice, uhlíky a zlomky tyglíků (obr. 13:2–5; dokumentace objektu na obr. 6:1; 7:1–2).

Obj. VII se nacházel v jihozápadní části zkoumané plochy, mezi dvěma jámkami (obj. IV a V; viz obr. 2). Nejvíce o objektu vypovídá několik nákrešů jižní až jihovýchodní strany profilů. V nich lze vyčíst, že objekt byl zhlouben do hlinito-písčitého podloží a v západní části porušoval pravěkou vrstvu. Na délku měřil 2,1 m, hloubka u východní hrany činila 1,1 m, u západní 0,4 m. Stěny objektu byly svislé, dno spíše rovné, jen nepatrně sestupovalo směrem k západu, kde však hrana mezi objektem a podložím již nebyla tolik zřetelná. Nad objektem se nacházela vrstva s rozpadlou maltou a kamennou drtí. Jeho výplň tvořila tmavá vrstva s probarvenými jílovitými ččkami a drobnými uhlíky. Souvislejší ca 0,05 m mocná vrstva uhlíků se vytvořila asi 0,3 m ode dna objektu. Na dokumentaci, kde je zachycena východní část jižního profilu, je ve spodní části objektu zachycen na několika místech pozůstatek dřevěné konstrukce, zřejmě desek (výběr dokumentace viz obr. 8).

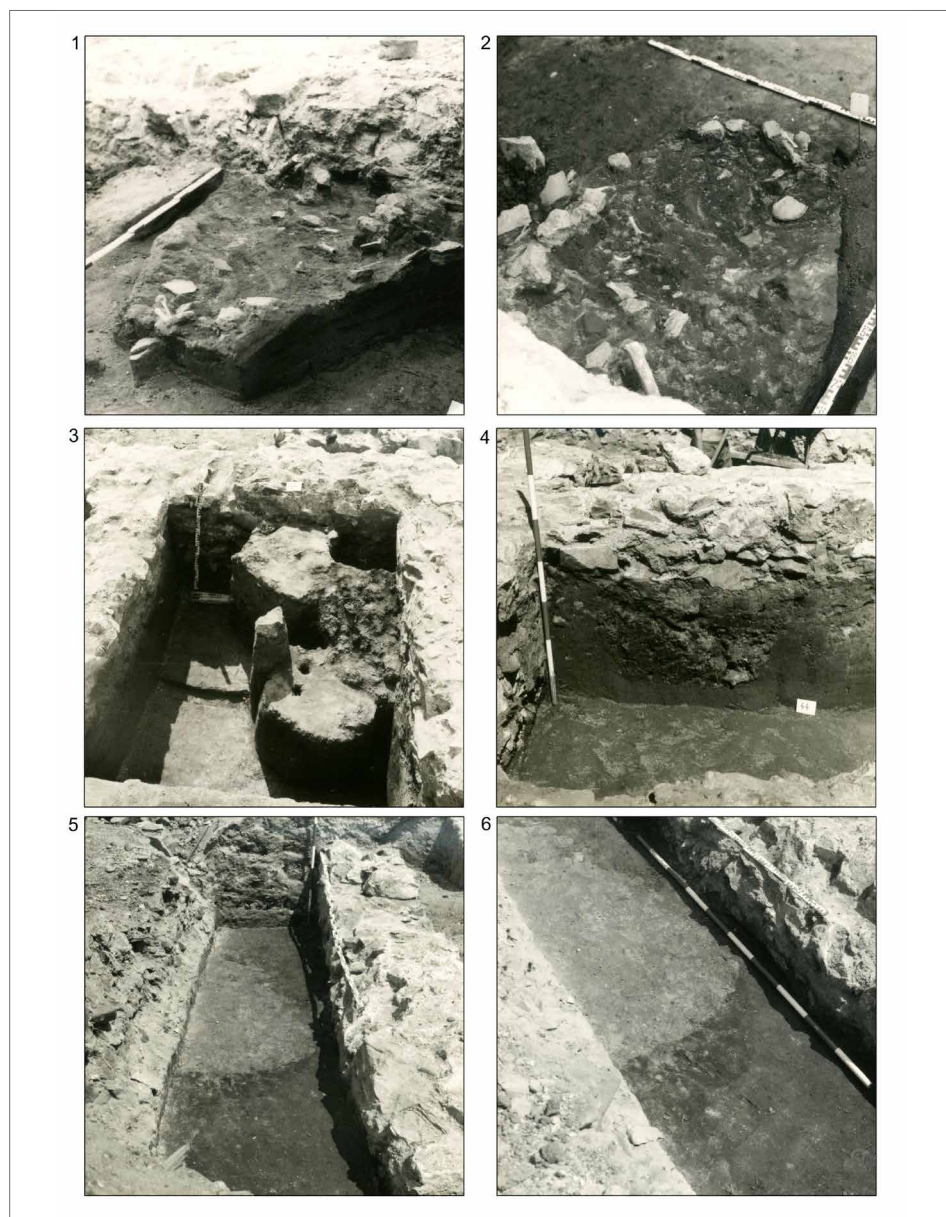
Kromě čtyř uvedených objektů s výlučným zastoupením mladohradištních nálezů si bližší pozornost zaslouží čtverec (či sektor) č. 44, který bývá spojována s kovářskou dílnou a destrukcí pece (viz Bláha 1977, 31–32; 1979, 88–89). Dle dochovaného popisu se uprostřed čtverce nacházel „útvar“ (obj. LXIII) skládající se z 0,05 m vrstvy mazanice, kamenů a železné strusky. Ten se při severní stěně čtverce skláněl zhruba 0,1 až 0,15 m východním směrem. Zde se však nejednalo o souvislou vrstvu mazanice, ale o jednotlivé kusy, bohatě promíšené zlomky železné lupy (či strusky ze dna kovářské výhně), uhlíky a kameny. V severní polovině čtverce zhruba uprostřed popsaná vrstva (objekt?) zasahovala do zachovalého kruhovitěho mazanicovitěho „útvaru“ (objektu?) mocného 0,04–0,05 m. Tyto všechny útvary spočívaly na středověké vrstvě, která byla maximálně zachovalá do 0,3 m hloubky. Pod ní se nacházela pravěká vrstva končící v hloubce 0,75 m na hlinitopísčitém podloží. Popsané situace obklopovaly zachovalé gotické zdi (obj. XLI, XLII). Vrstvy ve čtverci 44 byly odkrývány mechanicky podle výškových úrovní a v současnosti je nemožné separovat nálezy, které by příslušely ke konkrétnímu objektu LXIII, od materiálu z okolních uloženin. Celá situace byla jen orientačně položena do 11.–12. století (výběr dokumentace obr. 6:2; 7:3, 4).

Uprostřed výše jmenovaných objektů hospodářského a odpadního charakteru stála zhruba obdélníková zděná stavba (dům) obj. I z lomového kamene o vnějších rozměrech 6,15 × 5,00 m a relativně slabé síle zdi 0,7–0,8 m (obr. 4). V základové jámě, při vnější lici jihozápadního nároží

Obr. 6. Profily s objekty. XXXIV: 1 – 102 výplň objektu, 103 jílovito-písčité podloží; LXIII: 2 – 104 mladohradištní vrstvy?, 105 výplň objektu, 106 pravěká vrstva?; XXVII: 3 – 107 a 109 jíl žluté až žlutohnědé barvy, 108 tmavá černá uhlíkatá vrstva, 110 podloží. Podle originální dokumentace digitalizovali J. Grégr a J. Novák, 2025.

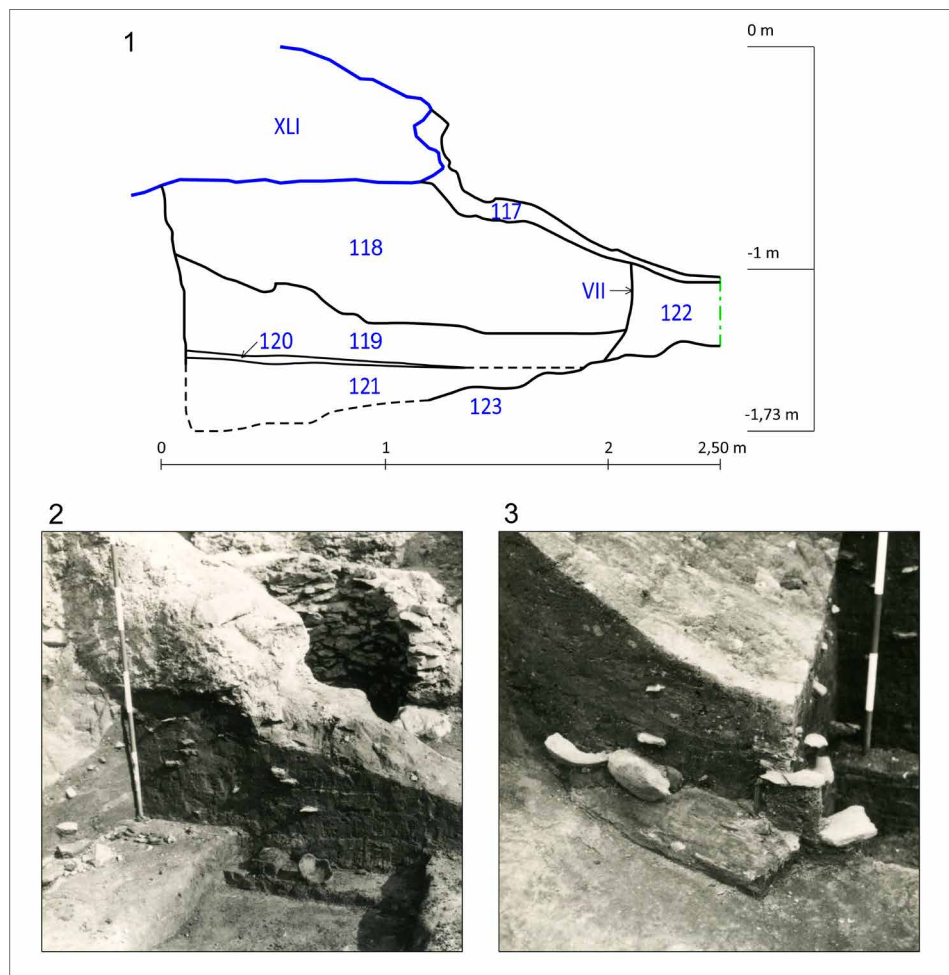
Abb. 6. Profile der Objekte. XXXIV: 1 – 102 Verfüllung des Objekts, 103 lehmhaltiger sandiger Unterboden; LXIII: 2 – 104 jungburgwallzeitliche Schichten?, 105 Verfüllung des Objekts, 106 urzeitliche Schicht?; XXVII: 3 – 107 und 109 gelber bis gelb-brauner Lehm, 108 dunkelschwarze holzkohlehaltige Schicht, 110 Unterboden. Nach der Originaldokumentation digitalisiert von J. Grégr und J. Novák, 2025.

Obr. 7. Fotografie obj. XXXIV (1, 2), LXIII (3, 4) a XXVIII (5, 6). Foto J. Bláha, 1973; digitalizace J. Grégr, 2025. 1 – č. neg. 660, obj. XXXIV, pohled od jihovýchodu; 2 – č. neg. 661, obj. XXXIV, pohled od severozápadu; 3 – č. neg. 500, čtvr. 44, destrukce pece obj. LXIII obklopena zdívem XLI (dům C), pohled od východu; 4 – č. neg. 466, severní profil čtverce 44 po odstranění destrukce pece (obj. LXIII), pohled od jihu; 5 – č. neg. 1261, uprostřed odhalený povrch obj. XXVIII ve čtverci 49, vpravo základové zdivo obj. XLI, pohled od západu; 6 – č. neg. 1267, uprostřed odhalený povrch obj. XXVIII ve čtverci 49, vpravo základové zdivo obj. XLI, pohled od severozápadu.

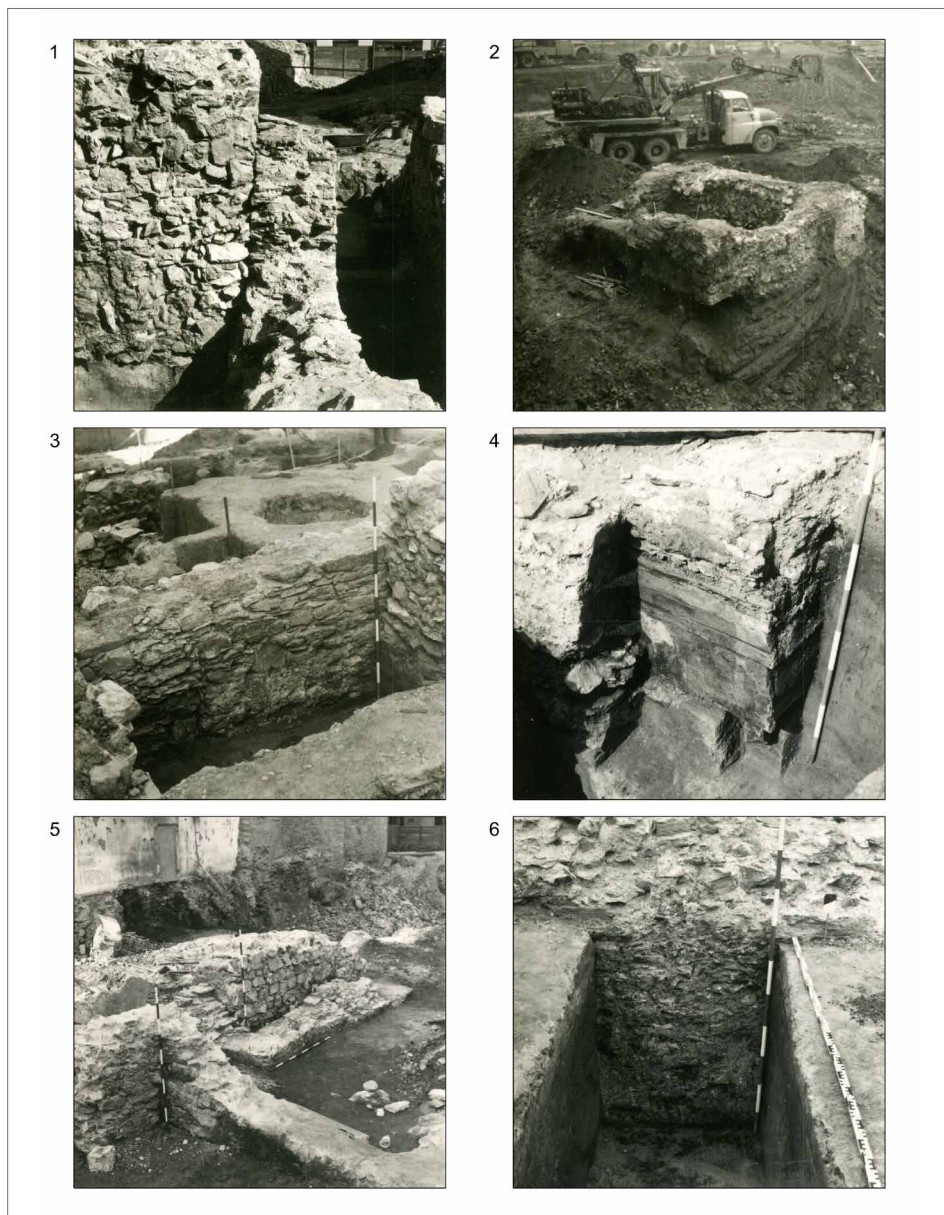
Abb. 7. Fotografien der Obj. XXXIV (1, 2), LXIII (3, 4) a XXVIII (5, 6). Foto J. Bláha, 1973; Digitalisierung J. Grégr, 2025. 1 – Neg.-Nr. 660, Obj. XXXIV, Blick von Südost; 2 – Neg.-Nr. 661, Obj. XXXIV, Blick von Nordwest; 3 – Neg.-Nr. 500, Quadrat 44, Zerstörungsschicht eines Ofens aus Obj. LXIII umgeben von Mauerwerk XLI (Haus C), Blick von Osten; 4 – Neg.-Nr. 466, Nordprofil von Quadrat 44 nach Entfernung der Zerstörungsschicht des Ofens (Obj. LXIII), Blick von Süden; 5 – Neg.-Nr. 1261, in der Mitte freigelegte Oberfläche von Obj. XXVIII in Quadrat 49, rechts Fundamentmauerwerk von Obj. XLI, Blick von Westen; 6 – Neg.-Nr. 1267, in der Mitte freigelegte Oberfläche von Obj. XXVIII in Quadrat 49, rechts Fundamentmauerwerk von Obj. XLI, Blick von Nordwest.

domu se zachovalo původní bednění fošen včetně rohového trámce, které dle J. Bláhy mohlo sloužit jako zpevnění základové jámy pro liti zdiva (obr. 9:4). Po předčasném ukončení výzkumu bylo nároží s dřevěnými konstrukčními prvky porušeno stavebními pracemi a došlo i k celkovému snížení koruny zdiva až do výšky 1,45 m (obr. 9:2). Na východní straně bylo zdivo původně dochováno až do výšky 3 m a nebylo v něm možné pozorovat přechod mezi zdívkou základovým a nadzemním. První podlaží však bylo zřetelně zapuštěno do rostlého terénu (Bláha 1975; 1999, 189–190). Jižní strana objektu byla po destrukci svrchních partií částečně překryta pokračujícím zdivem mořické školy (obj. XLI), projevujícím se drobnými fragmenty cihel dokumentovanými na povrchu jižní zdi stavby, druhotně zazděnými gotickými ostěnými a dalšími nesourodými prvky

Obr. 8. Dokumentace obj. VII. Foto J. Bláha, 1973; digitalizace J. Grégr, 2025. 1 – jižní profil obj. VII, 117 vrstva s rozpadlou maltou a kamennou drtí, 118, 119, 121 tmavá vrstva s probarvenými jílovitými čočkami s drobnými uhlíky, 120 souvislá vrstva uhlíků, 122 pravěká vrstva; 123 podloží; 2 – č. neg. 781, profily (jižní a část východního) obj. VII, nahoře vpravo obj. V, pohled od severozápadu; 3 – č. neg. 791, detail severnější položené části profilu obj. VII, pohled od severozápadu.

Abb. 8. Dokumentation von Obj. VII. Foto J. Bláha, 1973; Digitalisierung J. Grégr, 2025. 1 – Südprofil von Obj. VII, 117 Schicht mit zerfallenem Mörtel und Schottersteinen, 118, 119, 121 dunkle Schicht mit lehmhaltigen Linsen und kleinen Holzkohlestücken durchfärbt, 120 zusammenhängende Holzkohleschicht, 122 – urzeitliche Schicht, 123 Unterboden; 2 – Neg.-Nr. 781 (südliches und Teil des östlichen) Profils von Obj. VII, oben rechts Profil von Obj. V, Blick von Nordwest; 3 – Neg.-Nr. 791, Detail des nördlicher gelegenen Teils des Profils von Obj. VII, Blick von Nordwest.

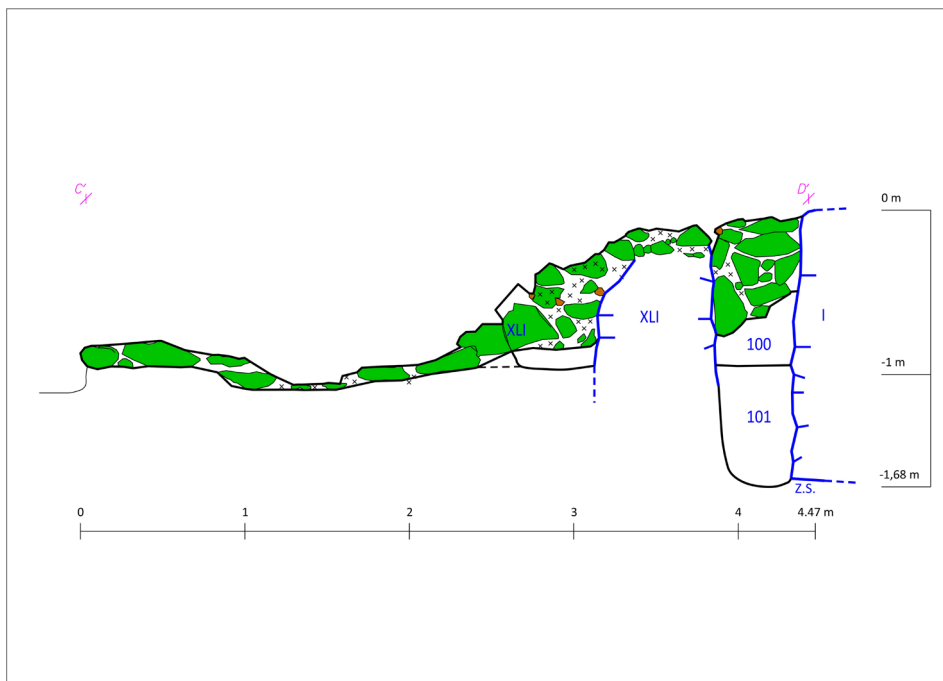
Obr. 9. Fotografie obj. I (dům A). Foto J. Bláha, 1973; digitalizace J. Grégr, 2025. 1 – č. neg. 886, dům A – severovýchodní roh. Vlevo vložené zdivo XLIII, uprostřed zeď I. Pohled od jihu; 2 – č. neg. 1612, Příprava domu A k transferu. Stav po ukončení výzkumu; 3 – č. neg. 853, západní polovina obj. I (dům A). Nahoře obj. XII a XVII. Pohled od jihovýchodu; 4 – č. neg. 1163, sonda SXI na jihozápadní dřevem bedněné nároží obj. I. Pohled od jihozápadu; 5 – č. neg. 571, vlevo dole zdivo LXI (dům C), uprostřed zdiva I a v něm XLIII (dům A). Pohled od severovýchodu; 6 – č. neg. 1157, uprostřed jižní část sondy SX – řez obj. XXII. V pozadí zdivo obj. I. Pohled od severu.

Abb. 9. Fotografie von Obj. I (Haus A). Foto J. Bláha, 1973; Digitalisierung J. Grégr, 2025. 1 – Neg.-Nr. 886, Haus A – nordöstliche Ecke. Links eingefügtes Mauerwerk XLIII, in der Mitte Wand I. Blick von Süden; 2 – Neg.-Nr. 1612, Vorbereitung von Haus A zur Versetzung. Stand nach Grabungsende; 3 – Neg.-Nr. 853, Westhälfte von Obj. I (Haus A). Oben Obj. XII und XVII. Blick von Südost; 4 – Neg.-Nr. 1163, Sondage SXI an der südöstlichen mit Holz verschalteten Ecke von Obj. I. Blick von Südwest; 5 – Neg.-Nr. 571, links unten Mauerwerk LXI (Haus C), in der Mitte Mauerwerk I und in ihm XLIII (Haus A). Blick von Nordost; 6 – Neg.-Nr. 1157, in der Mitte Südteil der Sondage SX – Grabungsschnitt von Obj. XXII. Im Hintergrund Mauerwerk von Obj. I. Blick von Norden.

(obr. 4). Dokumentovaný jižní řez ukázal rozdíly mezi stavbami obj. I a obj. XLI. Vyplyvá z něho, že obj. I porušil pravěkou vrstvu o mocnosti 0,4 m a byl dále zahluuben přibližně 0,7 m do podloží (bylo dosaženo základové spáry). Oproti tomu zdivo obj. XLI při kontaktu s domem nezasahovalo do podloží a spočívalo zde na pravěkých vrstvách (obr. 10). Se stavbou bloku středověkých domů, nebo budovou mořické školy souvisí fragment gotické zdi (obj. XLIII), která byla vložena dovnitř obj. I při jeho severní straně (obr. 4 a 9:1, 5). Celý vnitřní prostor objektu dále sloužil jako odpadní jímka raně novověké mořické školy, která zasahovala až do úrovně podloží.

Z předběžného posudku D. Líbala se dále dovídáme, že v sondě po východní straně odhalené budovy se jeví až k nynějšímu dnu výkopu svislé lomové zdivo s vrstvami malty, které v rozsahu dosavadního odkryvu bylo možno považovat za líc. Ve vnitřní straně zdi byl líc patrný v daleko vyšší úrovni, lehce předstupující. Nad předzákladem D. Líbal předpokládal vnitřní lícované zdivo. Maltu popsal jako z plaveného písku, bohatou na vápno se stopami zuhelnatělého dřevěného uhlí a peckami nevyhašeného vápna (srov. obr. 4 a 9; Líbal 1973).

Pro poznání stratigrafických vztahů byly ke zdivu budovy položeny dvě drobné zjišťovací sondy. Jedna od severu (SX), přibližně v polovině severní stěny a druhá (SXI) v jihozápadním nároží, kde byly dochovány dřevěné konstrukční prvky (obr. 4). Dochoval se slovní popis a fotografie pouze první, severní sondy SX (kresebná dokumentace nebyla zřejmě zhotovena). Její šířka byla 1,00 m a délka 3,84 m. Jižní hranu tvořilo zdivo výše popisovaného obj. I (domu) a severní hranu zdivo gotické (obr. 4). Zdivo domu zasahovalo až do hloubky 1,35 m (upřesněno dle fotografie obr. 9:6, slovní popis uvádí hodnotu 1,15 m) a spočívalo zde na podloží. V jihozápadním rohu sondy stavba porušila pravěkou jámu (obj. XXII) s hnědočernou výplní, která zasahovala do hloubky 1,03 m (obr. 4).

Obr. 10. Jižní profil styku zdiv obj. I (západní část) a obj. XLI (východní část). 100 pravěká vrstva, 101 podloží. Digitalizoval J. Grégr.

Abb. 10. Südprofil der Kontaktmauern von Obj. I (Westteil) und Obj. XLI (Ostteil). 100 urzeitliche Schicht, 101 Unterboden. Digitalisierung J. Grégr.

Obj. I byl datován do pozdně románského období a z hlediska funkce byl interpretován jako obytná část velmožského dvorce. Torzo zdiva bylo později začleněno do půdorysu vznikající mořické školy a v 16. století byla jeho vnitřní část využívána jako jímka (Bláha 1977, 31–32; 1979, 88–89; 1999, 189–190). Pro umožnění transportu po předčasném ukončení výzkumu byl v roce 1974 objekt pod celým obvodem opatřen železobetonovým rámem o výšce 0,8 m a ve dvou řadách sepnut ocelovými táhly. Zdivo nebylo konzervováno. V současné době se nachází v prostorách depozitáře NPÚ, ÚOP v Olomouci, na Wittgensteinově ulici v Olomouci-Hodolanech (Zatloukal 2008).

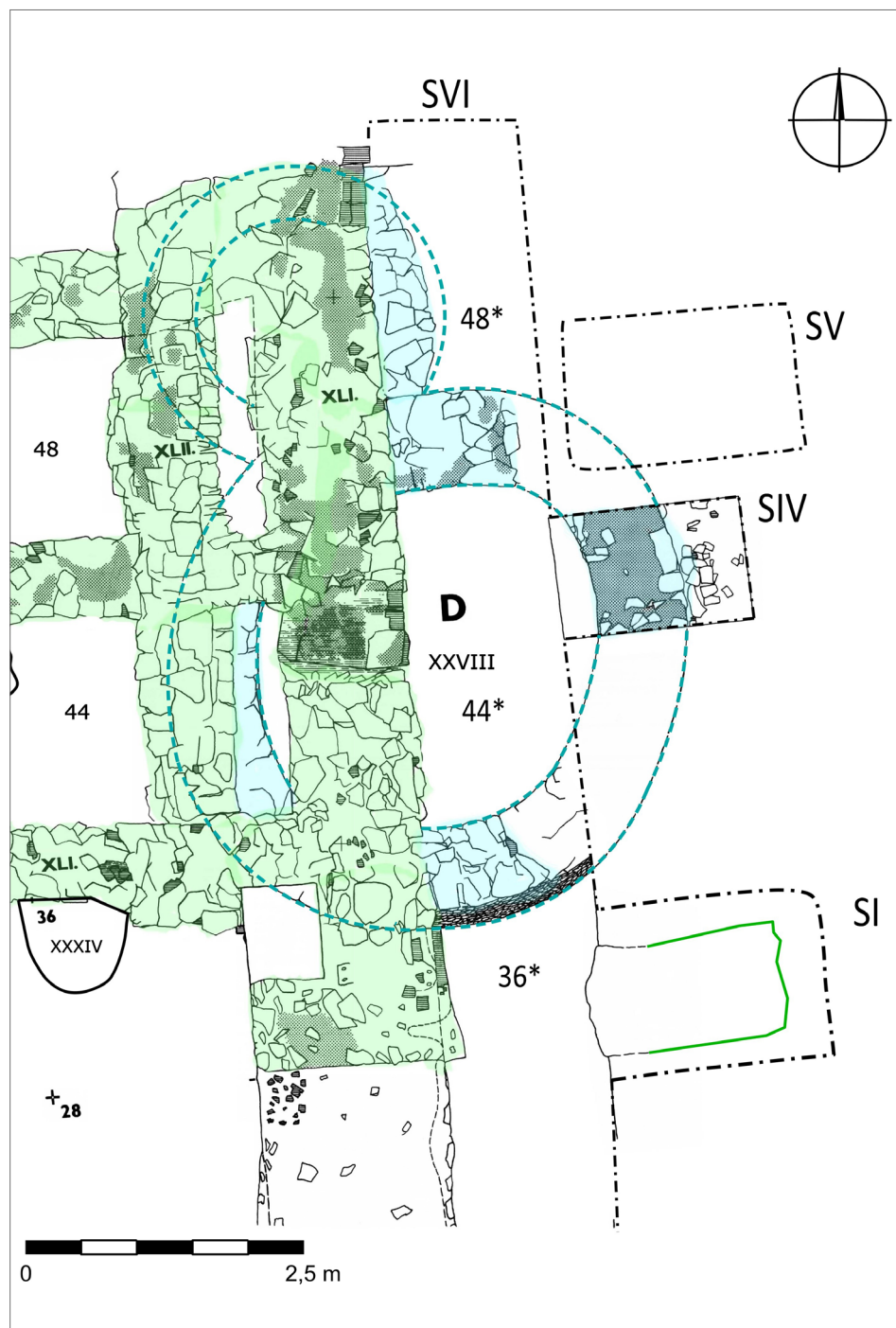
Necelých 10 m od obj. I došlo k objevu částí zdív drobné centrální kruhové válcovité stavby (obj. XXVIII) s vnitřním průměrem 3,25 m a „podkovovitou apsidou“ neobvykle umístěnou na severoseverozápadní straně (obr. 11). Situace na západní straně stavby byla částečně zničena mladšími gotickými stavbami obj. XLI, XLII (srov. obr. 11 a 12). Část lodí a příslušná apsida zůstala zachována pod gotickými klenutými pasy (obj. XLII). Východní polovinu (sonda SVI) se nepodařilo řádně prozkoumat a v průběhu exkavace byly práce zastaveny. Kromě sondy SVI zde byly realizovány ještě další dvě sondy, severní SV a jižněji položená SIV, které rovněž nebylo možné dokončit. Zachovaly se jen ne příliš podrobné slovní popisy, fotografie a několik nedokončených půdorysů a profilů (např. obr. 3). Sonda SIV odhalila část zdiva procházejícího severojižním směrem. Odhaleno bylo 0,40–0,70 m pod povrchem tehdejší dlažby. Obloukovitě se vinulo od západní poloviny sondy v šířce 0,80 m a dosahovalo až na dno sondy (hloubka bohužel neupřesněna). V jižní polovině sondy byl v hloubce 0,9 m odkryt pás kamenné destrukce o šířce 0,25 m a délce 0,60 m. V jihozápadním rohu sondy SV se v hloubce 1,10 m projevily další části stavby o šířce 0,30 m (nezaznamenáno do půdorysu obr. 11). Zjištěná zdiva měla být pokračováním centrální kruhové válcovité stavby. Sondážním průzkumem nebyla vyloučena možnost výskytu další apsidy na východní straně objektu, protože obě sondy nebylo možné dokončit (Bláha 1975; 1980a).

Z posudku D. Líbala z roku 1973 vyplývá, že odhalená stavba byla založena do rostlého terénu a stratigraficky byla nejstarší ze všech středověkých objektů postupně zbudovaných v tomto prostoru. Udivovala především rozdílností síly zdiva válcovitého útvaru a podkovovité apsidy připojující se k němu na severoseverozápadě. Zdivo obou částí nebylo navzájem svázáno a mělo poněkud rozdílný charakter. Zdivo válcovité části mělo relativně uspořádaný líc, zatímco jen do malé výše zachovalé zdivo apsidy mělo vysloveně základový charakter. Obě části však byly založeny do stejné úrovně a stavebně spolu nepochybně souvisely. V posudku je dále konstatováno, že v době prohlídky nebylo možno zjistit původní úroveň stavby, tedy kde končí základy a kde začíná lícované zdivo. Zajímavé, nicméně v prostředí povodí Moravy zásadně nikoli překvapivé, mělo být rovněž použití fragmentů cihel ve zdivu válce (srov. obr. 3 a 12; Líbal 1973a).

Objekt XXVIII byl interpretován jako raně středověká rotunda s podkovovitou apsidou a válcovitou lodí, rámcově byla datována do románského období, nejpozději do 11. století. Její malé rozměry zdůvodňují i relativně slabé zdivo. Podle síly zdiva bylo možné odhadnout, že stavba měla zřejmě plochý strop. Rotunda byla zrušena při výstavbě velké budovy založené na kamenné pilíři propojené stlačenými pásy, klenutými na šalování. Ve třetím stavebním období zde vyrostla středověká budova, tzv. mořická škola. Doba zániku rotundy byla tedy orientačně stanovena dle chronologie mladších staveb a na základě keramických fragmentů ze zásypu lodí, které nepřekračují rámec 14. století (Líbal 1973a; Bláha 1975; 1980a).

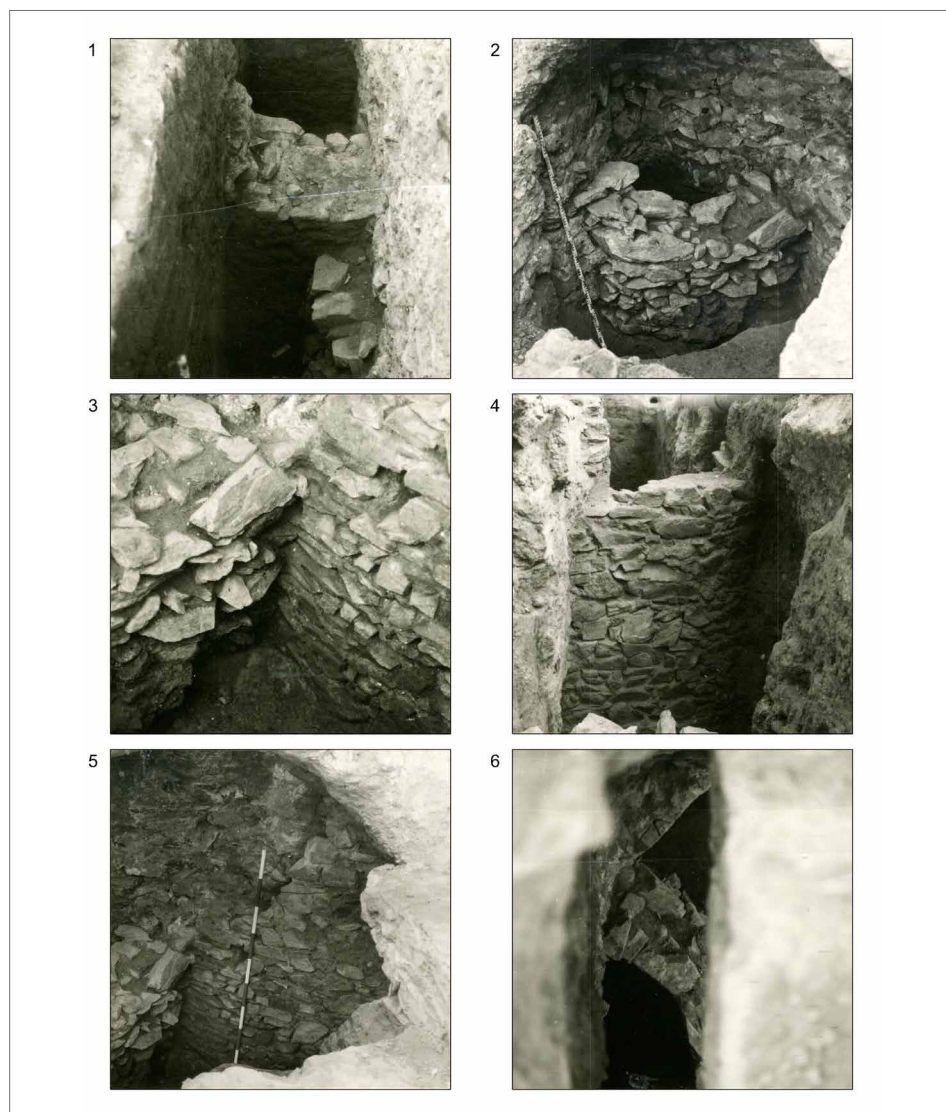
Hospodářský charakter části České (Mořické) osady

Ekonomický charakter České (Mořické) osady byl na základě publikovaných situací spojován především s neagrárním odvětvím. Výrazně byly na lokalitě zastoupeny doklady zpracování kovů. Vedle již jmenované kovářské (kovolitecké) dílny (čtverec č. 44 na obr. 2) se tak setkáváme s hojnými nálezy strusek, známy jsou rovněž zlomky vakovitých tyglíků, slitky bronzoviny, snad také fragment kadlubu a kamenné brousky, které vykazují některé shodné znaky s prubířskými kameny (obr. 13:1–15, 19–20). Koncentrace předmětů souvisejících s obchodem (jejich intenzita

Obr. 11. Detail situace obj. XXVIII (rotunda D) a obj. XLI, XLII (mořická škola). Plán J. Křiška doplnili a digitalizovali J. Novák a J. Grégr, 2025.

Abb. 11. Detail der Situation von Obj. XXVIII (Rotunde D) und der Obj. XLI, XLII (Mauritiuschule). Planskizze ergänzt von J. Křiško und digitalisiert von J. Novák und J. Grégr, 2025.

Obr. 12. Fotografie obj. XXVIII (rotunda D). Foto J. Bláha, 1973; digitalizace J. Grégr, 2025. 1 – č. neg. 1205, uprostřed severní (vnější) líc obj. XXVIII, pod ním zdivo apsidy, vpravo základové zdivo obj. XLI, sonda SVI, pohled od severu; 2 – č. neg. 1745, uprostřed základové zdivo apsidy a část obvodového zdiva obj. XXVIII v popředí nad ním oblouk základového pasu obj. XLII ve východní části čtverců 44 a 48, v pozadí základové zdivo obj. XLI, pohled o jihozápadu; 3 – č. neg. 908, uprostřed navázání základového zdiva apsidy (vlevo) na zdivo lodi (vpravo) obj. XXVIII, pohled od západu; 4 – č. neg. 1282, uprostřed jižní část vnějšího líce obj. XXVIII ve střední části sondy SVI, pohled od jihu; 5 – č. neg. 759, uprostřed zdivo obj. XXVIII, vlevo dole zdivo apsidy, vpravo klenutý pas obj. XLII, pohled od západu; 6 – č. neg. 1213, svislý pohled štěrbínou zdív obj. XLI (vlevo) a XLII (vpravo), uprostřed nahoře obj. XXVIII a apsida téhož dole, pohled od severu.

Abb. 12. Fotografie von Obj. XXVIII (Rotunde D). Foto J. Bláha, 1973; Digitalisierung J. Grégr, 2025. 1 – Neg.-Nr. 1205, in der Mitte (äußere) Nordflucht von Obj. XXVIII, darunter Mauerwerk der Apsis, rechts Mauerwerk von Obj. XLI, Sonde SVI, Blick von Norden; 2 – Neg.-Nr. 1745, in der Mitte Fundamentmauerwerk der Apsis und Teil der Außenmauer von Obj. XXVIII, im Vordergrund darüber Bogen des Fundamentstreifens von Obj. XLII im Ostteil der Quadrate 44 und 48, im Hintergrund Mauerwerk von Obj. XLI, Blick von Südwest; 3 – Neg.-Nr. 908, in der Mitte Anschluß des Fundamentmauerwerks der Apsis (links) an das Mauerwerk des Schiffs (rechts) von Obj. XXVIII, Blick von Westen; 4 – Neg.-Nr. 1282, in der Mitte südlicher Teil der Außenflucht von Obj. XXVIII im Mittelteil der Sonde SVI, Blick von Süden; 5 – Neg.-Nr. 759, in der Mitte Mauerwerk von Obj. XXVIII, links unten Mauerwerk der Apsis, rechts Gurtbogen von Obj. XLII, Blick von Westen; 6 – Neg.-Nr. 1213, Blick durch eine senkrechte Mauerritze von Obj. XLI (links) und XLII (rechts). In der Mitte oben Obj. XXVIII und ders. Apsis unten, Blick von Norden.

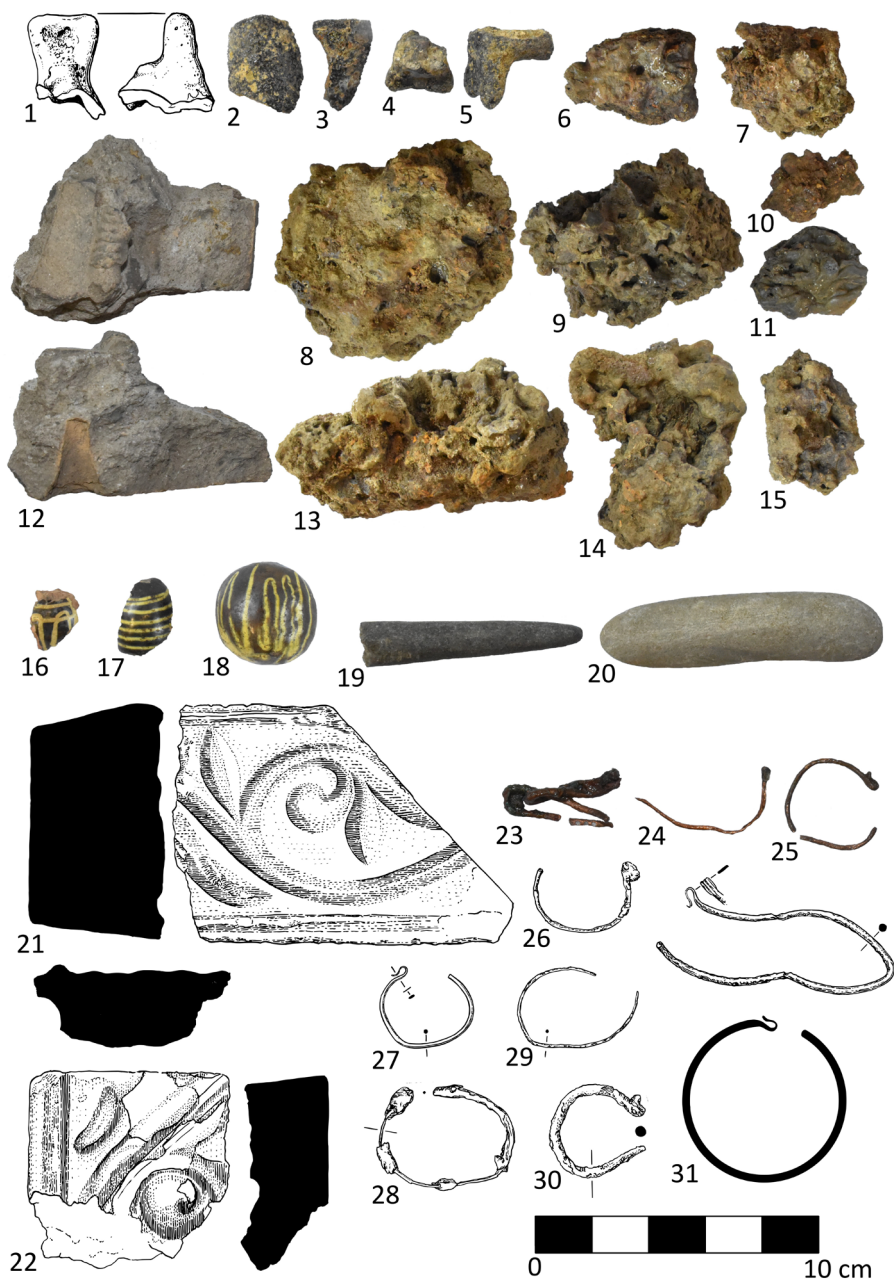
narůstá dále na ul. Pekařské) odkazuje na bezprostřední blízkost tržiště. Z prostoru Mořického náměstí jsou tak evidovány doklady dálkového obchodu v podobě zlomku pisanky a glazované hračky (obr. 13:16–18), které poukazují na obchodní, kulturní a částečně i politickou orientaci zdejšího trhu na Polsko, Pobaltí a Kyjevskou Rus (Bláha 1977, 31–32; 1998, 145–147).

Doklady kovodělné činnosti v podobě nálezů strusek byly v různých čtvrcích a objektech rozprostřeny téměř po celé zkoumané ploše. V knihách nálezů je evidováno celkově 136 přírůstkových čísel, bez uvedení celkové váhy, přesného počtu či stratigrafických vztahů. Z nich bylo v roce 1975 k chemickým analýzám a matematickému zpracování vybráno celkově 32 exemplářů raně až pozdně středověkého stáří (11.–15. století) pocházejících z 23 různých situací (Tesaříková–Bláha 1975). Na základě makroskopického pozorování byly pokládány tyto strusky za kovářské. Měly škvárovitý vzhled a vyskytovaly se buď ve formě amorfni, nebo jako bochníčkové útvary (srov. Pleiner 1969, 553–556; Stránský–Rek–Loskotová 1994, 70; Pleiner 2006, 112–122; Geisler–Malý 2006, 108). Bohužel ve většině případů postrádáme podrobnější dokumentaci nálezových okolností a většinou jsme schopni určit maximálně příslušný čtverec, odkud vzorek pochází. Alespoň nějakou dokumentaci, tj. fotografie, kresbu či slovní popis, evidujeme pro objekty VI, VII, VIII, XXV, XXVII, XXIX a XXXIV, čtverce 26, 30, 35/43, 44, 47 a sondu SI. Jen ojediněle však dochází k vzájemnému průniku popisných informací. V řadě případů disponujeme například pouze kresbou, bez jakékoli charakteristiky uložení.

Výsledky chemické analýzy měly předpoklad, že se jedná o kovářské strusky, potvrdit, upřesnit časové vztahy jednotlivých objektů a vrstev, blíže specifikovat technologické procesy, které se na lokalitě odehrávaly, a přinést nové možnosti studia. Naměřené hodnoty byly vyjádřeny tabulkou (tab. 1) relativního zastoupení některých prvků a oxidů. Jakým způsobem a za použití čeho bylo měření provedeno, příslušná zpráva neuvádí. Rovněž nevíme, co se stalo s analyzovanými vzorky. Mohlo dojít buď k separaci části strusky, nebo kompletnímu rozemletí celého vzorku. V tabulce je dále uvedeno, z které situace, čtverce či objektu daný vzorek pochází a jak je orientačně datován. Datace je uvedena zejména podle dochovaných poznámek J. Bláhy. U objektů, kde to bylo možné (označeny hvězdičkou), došlo k upřesnění datace na základě vyhodnocení keramiky (viz níže v textu).

Data byla následně využita pro vypracování algoritmu analýzy shluku (*cluster analysis*), kterou vypracovala zřejmě již v roce 1975 (přesné datum se nepodařilo zjistit) E. Tesaříková. Sledován byl vzájemný poměr obsahu Fe_2O_3 a SiO_2 . Vzhledem k relativně omezeným možnostem tehdejší výpočetní techniky byla úloha řešena jenom pro vybrané varianty možností, tj. na rozdělení množiny nálezů na dva, tři a čtyři shluky. Níže uvádíme pouze řešení, kterým měla být množina rozdělena do čtyř shluků. Do prvního shluku C1 patří nálezy 1, 5, 9, 12, 13, 26, do druhého C2 2, 6, 16, 18, 19, 21, do třetího C3 3, 10, 11, 14, 17, 7, 22, 23, 28, 29, 30, 31, 32, 20 27 a do čtvrtého C4 4, 8, 15, 24, 25. První shluk C1 zůstal beze změny i pro rozdělení množiny na dva a tři shluky, z čehož bylo usuzováno, že se jedná o nálezy velmi si blízké (Tesaříková–Bláha 1975).

Z výsledného grafu (původní se ztratil, proto byl vytvořen z dat nový obr. 14) vyplynulo, že shluky skupin C1 a C4 stojí na extrémních, izolovaných pozicích grafu, skupiny C2 a C3 jsou si pak vzájemně podobnější. U skupiny C1 shledáváme minimální příměs P_2O_5 , u skupiny C3 pak maximální obsah téhož oxidu, u skupiny C4 je příznačný minimální obsah MgO a Al_2O_3 . U skupiny C2 nebyly shledány význačnější vlastnosti, pokud se týče extrémního zastoupení některé složky. Interpretace jevů dle znění posudku narážela na řadu problémů, s jejichž řešením mělo být vyčkáno na souhrnné vyhodnocení tehdy ještě neanalyzovaných strusek z výzkumu. Upozorněno je například na fakt, že závislosti poměrů Fe_2O_3 a SiO_2 byly shledány i při analýzách hutnických strusek na jiných lokalitách v rámci Evropy. Z kontextu posudku vyplývá, že analýzy potvrdily kovářský charakter analyzovaných strusek, byť vysloveně to uvedeno není. Vztahy jednotlivých zjištěných skupin k absolutní chronologii objektů nebylo možné pozorovat, neboť všechny byly zastoupeny v objektech rozdílného stáří. Prokázané shluky byly přisouzeny různým použitým kovářským technikám tváření za tepla. Vysoký obsah SiO_2 a minimální obsah P_2O_5 u skupiny C1 by například mohl ukazovat na sváření kováním. Ve druhé fázi spolupráce, po provedení analýz

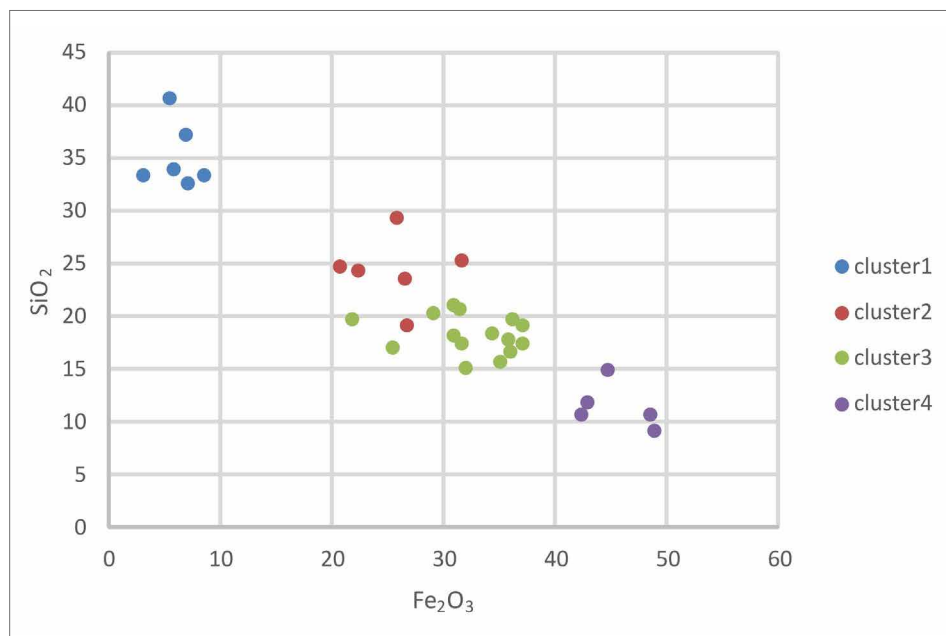
Obr. 13. Nálezy ze staveniště OD Prior. Autor/ka kreseb neznámý/má, foto a digitalizace J. Novák, 2025. 1–5 – zlomky grafitových tyglíků (obj. VIII: 1, obj. XXXIV: 2–5); 6–11 – výběr strusek z obj. VIII; 12 – fragment kádľubu? z obj. VIII; 13–15 – výběr strusek ze čtverce 44; 16–17 – fragmenty pisanek; 18 – glazovaná hračka; 19–20 – kamenné brousky (prubířské kameny?) z obj. VIII; 21–22 – románské terakotové dlaždice; 23–31 – esovité záušnice.

Abb. 13. Funde von der Baustelle des Kaufhauses Prior. Autor/in der Zeichnungen unbekannt, Fotos und Digitalisierung J. Novák, 2025. 1–5 – Bruchstücke von Graphittiegeln (Obj. VIII: 1, Obj. XXXIV: 2–5); 6–11 – Auswahl an Schlacken aus Obj. VIII; 12 – Tiegelfragment? aus Obj. VIII; 13–15 – Auswahl an Schlacken aus Quadrat 44; 16–17 – Rasseleierfragmente; 18 – glasiertes Spielzeug; 19–20 – Reibsteine (Probiersteine?) aus Obj. VIII; 21–22 – romanische Terrakottadlaiesen; 23–31 – s-förmige Schläfenringe.

Tab. 1. Výsledky analýzy strusek. Převzato a upraveno podle Tesáříková–Bláha 1975.
Tab. 1. Ergebnisse der Schlackenanalyse. Übernommen und bearbeitet nach Tesáříková–Bláha 1975.

ID	č. nálezu	situace	datace	Fe ₂ O ₃	MnO	SiO ₂	CaO	MgO	Al ₂ O ₃	Ni	Ti	P ₂ O ₅	Cr	S	Cluster
1	5249/73/36IV	čtvr. 36 k. IV	14.–15.	7,13	0,33	32,7	2,24	3,14	41,1	2,8	6,3	1,94	0,65	1,72	C1
2	4563/73/S1	sonda S1	11.–12. (14.–15?)	31,63	0,4	25,28	1,34	0,83	24,21	4,08	4,42	4,21	0,91	2,67	C2
3	3986/73/48	čtvr. 48	11.–13.	30,84	0,41	21,09	2,15	1	22,84	3,49	4,31	8,95	1,28	3,62	C3
4	1044/73/Slov	obj. XXXIV	2/2 13.*	42,87	0,31	12,01	1,25	0,96	20,43	3,88	7,41	4,71	1	5,13	C4
5	4178/73/35	čtvr. 35	11.–12.	5,83	0,21	33,97	1,13	1,48	43,85	2,74	5,79	2,71	0,54	1,75	C1
6	5299/73/44	čtvr. 44	11.–12. (13.)*	26,51	0,31	23,61	3,86	1,34	29,91	3,13	5,76	2,41	0,91	2,26	C2
7	4725/73/VI	obj. VI		35,76	0,41	17,89	1,73	1,07	26,19	3,45	4,64	4,58	0,93	3,32	C3
8	5403/73/XXIX	obj. XXIX	11.–12. (13.)	48,52	0,28	10,8	1,32	0,93	17,05	4,08	5,61	5,22	1,15	5,01	C4
9	5302/73/44	čtvr. 44	11.–12. (13.)*	6,93	0,17	37,22	0,79	1,36	40,5	2,77	6,24	2,08	0,57	1,38	C1
10	2704/73/VI	obj. VI		34,97	0,31	15,7	1,31	1,05	25,21	3,48	6,55	7,09	0,93	3,38	C3
11	1037/73/Slov	obj. XXXIV	2/2 13.*	35,95	0,28	16,66	1,65	0,81	21,39	4,15	6,33	6,96	1	4,81	C3
12	4395/73/XXXIII	obj. XXXIII	13.–14.	8,58	0,32	33,33	3,88	1,19	28,7	3,72	4,25	3,16	0,55	12,32	C1
13	3344/73/XXVII	obj. XXVII	11.–12. (13.)	5,52	0,16	40,73	0,65	1,24	39,69	2,94	4,59	1,4	0,54	2,54	C1
14	5324/73/35–43	obj. 35–43 (rozhraní)		30,91	0,31	18,29	1,81	0,89	27,51	3,62	6,32	5,86	0,9	3,58	C3
15	5267/73/48	čtvr. 48	11.–13.	42,28	0,29	10,74	1,37	0,59	19,9	4,42	6,66	6,97	1,07	5,71	C4

16	3157/73/VIII	obj. VIII		2/2 13.*	22,43	0,67	24,39	1,45	0,74	33,84	3,43	5,83	3,83	0,82	2,57	C2
17	442/73/23	čtvr. 23			34,32	0,6	18,48	1,02	0,56	22,01	4,35	3,7	8,73	0,95	5,27	C3
18	5112/73/XXVII	obj. XXVII		11.–12.(13.)	25,84	0,26	29,33	0,91	0,87	26,35	3,69	4,45	4,85	1,03	2,42	C2
19	5260/73/42	čtvr. 42			26,75	0,48	19,24	3,11	1,6	28,73	3,17	4,56	5,37	2,78	4,21	C2
20	5400/73/43	čtvr. 43			37,05	0,47	17,53	2,12	1,3	23,17	3,92	4,38	3,97	2,18	3,95	C3
21	4438/73	u pravěké pece			20,76	0,41	24,85	5,42	2,17	30,71	3,25	5,13	3,05	1,04	3,21	C2
22	3888/73/30	čtvr. 30			25,51	0,32	17,1	1,98	1,3	24,09	3,21	4,23	18,6	0,79	2,88	C3
23	4128/73/35	čtvr. 35		11.–12.	31,47	0,27	20,7	1,1	1,27	22,51	3,44	3,4	5,15	5,48	5,16	C3
24	3589/73/48	čtvr. 48		11.–13.	48,84	0,26	9,16	1,26	0,64	16,39	4,58	6,32	7,25	1,23	4,13	C4
25	5299/73/40	čtvr. 40			44,62	0,48	14,93	1,2	0,37	20,12	3,99	4,77	3,28	1,05	5,19	C4
26	4720/73	u obj. VII			3,11	0,16	33,38	0,65	2,05	49,74	1,7	6,24	1,47	0,52	0,99	C1
27	2765/73/VII	obj. VII		2/2 13.*	37,13	0,45	19,29	1,99	0,83	22,89	3,41	4,33	4,9	0,98	3,8	C3
28	5050/73/XXV	obj. XXV			31,66	0,4	17,41	1,09	0,54	25,02	3,37	4,72	10,72	0,89	4,18	C3
29	4555/73/47	čtvr. 47			36,08	0,57	19,72	1,81	0,49	20,13	5,66	4,39	5,47	1,05	4,63	C3
30	4500/73	pod klenbou krypty			21,83	0,41	19,79	3,51	1,14	29,46	3,35	3,91	11,98	0,78	3,84	C3
31	5284/73/43	čtvr. 43			28,99	0,34	20,43	2,12	1,4	26,82	3,32	4,95	6,85	0,84	3,96	C3
32	3803/73/26	čtvr. 26			32,01	0,49	15,17	1,88	0,79	24,91	3,52	5,69	9,57	0,89	5,09	C3

Obr. 14. Graf rozdělení analyzovaných strusek do čtyř shluků (cluster 1–4). Na základě výsledků z roku 1975. Podle Tesaříková–Bláha 1975 sestavil J. Novák, 2025.

Abb. 14. Diagramm zur Unterteilung der analysierten Schlacken in vier Gruppierungen (Cluster 1–4). Anhand der Ergebnisse von 1975. Nach Tesaříková–Bláha 1975 zusammengestellt von J. Novák, 2025.

všech vzorků, včetně metalografického rozboru souboru železných předmětů, měla být řešena otázka původu zpracovaného železa. K tomu však již bohužel nedošlo (tab. 1; Tesaříková–Bláha 1975; dále srov. např. Stránský–Rek–Loskotová 1994; Havrda–Podliska–Zavřel 2001; Nováček 2001; Merta–Peška 2002; Podliska–Zavřel 2006; Geisler–Malý 2006; Malý–Zapletalová 2007).

Keramika raného a vrcholného středověku

Keramika olomouckého mladohradištního období byla charakterizována J. Bláhou (1980, 303–306) na příkladu 292 ks keramických fragmentů z objektu VIII. Rozlišil celkově čtyři keramické skupiny. Skupina I: keramika s vysokým obsahem tuhy, či téměř „čistě“ tuhová keramika s menší příměsí písku a kamínků, černošedým až černým lomem, na povrchu vně hnědý, hnědošedý až šedý barevný nádech, či tenká vrstvička engoby; skupina II: kvalitnější, relativně tvrdě vypálená keramika s minimálním množstvím tuhy, v materiálu hrubší písek a množství kamínků, příměs slídy, šedý až šedočerný lom, převážně světlý povrch vypálený do okrových až šedých odstínů; skupina III: keramika příbuzná zpracováním materiálu skupině II, černošedý lom, rozpraskaný povrch hnědočervené až hnědofialové barvy s bublinkami připomíná tzv. loštickou keramiku; skupina IV: keramika z plaveného, případně jemně písčitého materiálu s ojedinělými kamínky, vypálená do světlých šedohnědých, šedých až šedožlutých tónů s tmavšími různobarevnými skvrnami, barva lomu odpovídá barvě povrchu. Zvláště na okrajových zlomcích je možno pozorovat stopy obtáčení – jemné rotační linie.

V obj. VIII převažoval materiál skupin I–III obsahující tuhu (81,1 %). Chronologicky byl zařazen do druhé poloviny 11. století až sklonku 12. století, s časovým těžištěm ve 12. století. Materiál skupiny II (28,2 %) měl představovat nejmladší element v celém souboru, jehož vývoj plynule pokračoval až do závěru 13. století. Chronologické postavení různorodé skupiny IV

(18,8 %) bylo dle J. Bláhy značně nejisté. Šikmé zesílené a různým způsobem seříznuté či profilované okraje působily konzervativně a nebylo vyloučeno, že se tato relativně starší keramika, datovaná nejpozději do 11. století, dostala do zásypu hliníku v omezeném množství s rozrušených starších vrstev či objektů. Pohárovité nádoby, ucho dvojkónické mísy a fragment okraje široké bohatě zdobené soudkovité nádoby byly spojeny s polskou, případně slezskou tradicí s časovým zařazením do 11.–13. století. Keramický inventář objektu VIII byl tedy zařazen do druhé poloviny 11. až konce 12. století s výhradou možného posunu spodní časové hranice v souvislosti s přehodnocením sporného datování části keramické skupiny IV. Absence vyvinutých římsovitých okrajů měla vyloučit položení zániku slovanského hliníku příliš za rok 1200 (Bláha 1980, 306).

V souvislosti s přípravou této studie byla provedena částečná revize okrajových částí nádob keramiky obj. VIII. Mimo již publikovaná data se v dochovaných poznámkách J. Bláhy objevují také další informace k celkové charakteristice keramických fragmentů. Díky nim můžeme tedy doplnit, že v keramické skupině I bylo zastoupeno 25 okrajů, 65 výdutí, z nichž 26 bylo zdobené rýhami, ve 14 případech byla zaznamenána plastická lišta, dále bylo evidováno 16 zlomků ode dna a jedno dno (celkově 147 ks, 51,2 %). Skupině II náleželo 14 okrajů, 20 výdutí, 37 výdutí zdobených rýhami, dvakrát byla přítomna plastická lišta, dále šest zlomků ode dna a dvě dna (celkově 81 ks, 28,2 %). V málo početné skupině III byly přítomny dva okraje, jedna výduť a dvě dna (celkově 5 ks, 1,7 %). Chronologicky „nejstarší“ skupinu IV tvořilo 22 okrajů, 23 výdutí, pět výdutí zdobených rýhami a čtyři fragmenty ode dna (celkově 54 ks, 18,8 %).

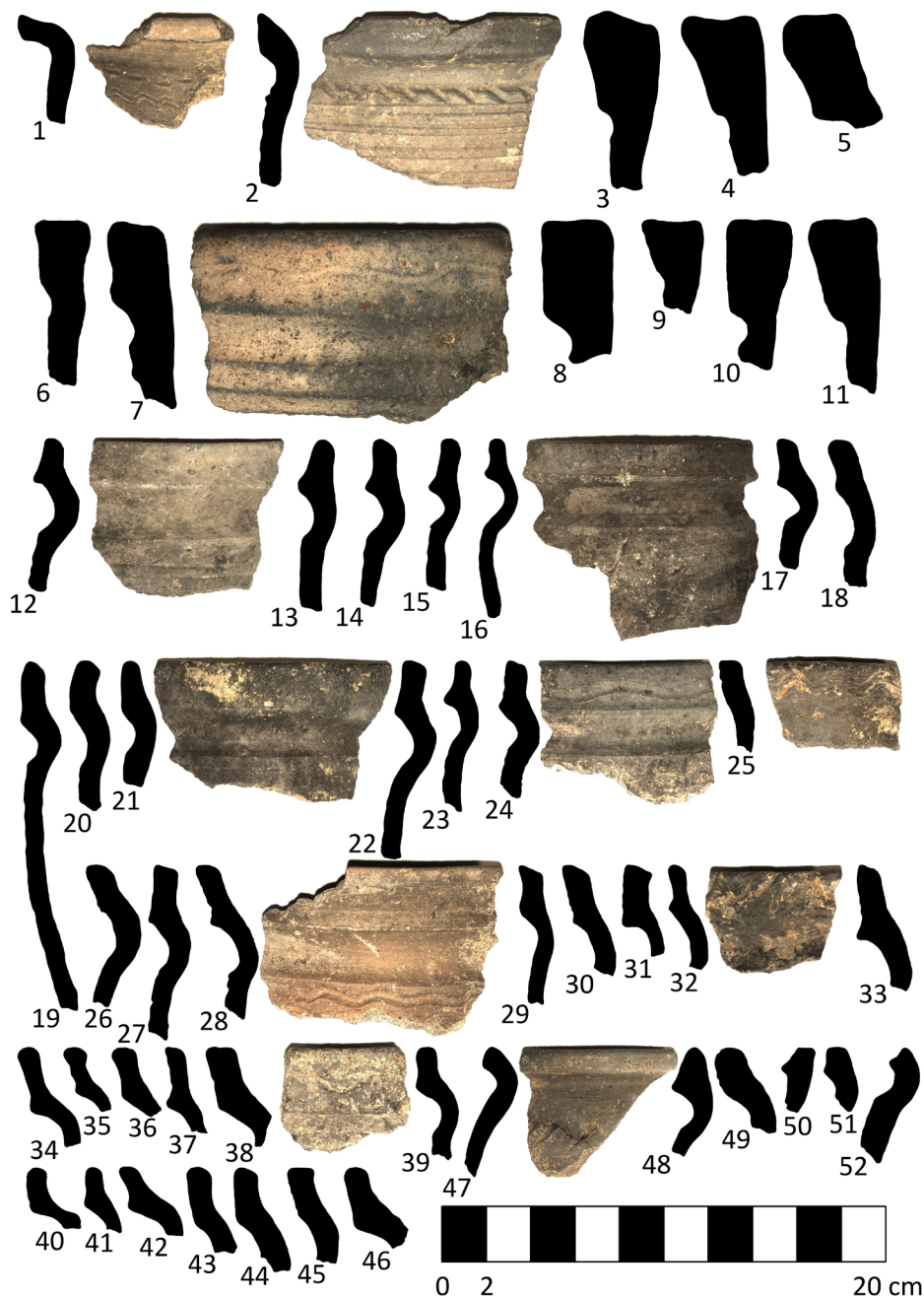
Napříč skupinami bylo evidováno 64 okrajů. Přestože jejich základní typologie byla obecně popsána, chybělo podrobnější zastoupení jednotlivých typů v rámci celého souboru i keramických skupin. V celém souboru z obj. VIII převládaly mezi hrnci jednoznačně vytažené okraje (22 ks, skupina 22), již méně evidujeme například okraje svisle až nálevkovitě seříznuté a zesílené (9 ks, skupiny 04 a 05), nebo okraje římsovité (6 ks, skupina 23). Mezi zásobnicemi dominovaly okraje kyjovitě zesílené, rozšířené směrem nahoru (lichoběžníkovitý profil), krátkých typů (8 ks, skupina 13). Ostatní typy okrajů zásobnic i hrnců jsou zastoupeny v řádech nižších jednotek kusů. Pokud bychom se zaměřili čistě na třídy s vyšším či nižším obsahem tuhy v těstě (sk. I–III), dojdeme k podobným výsledkům. I zde převládají mezi hrnci římsovité okraje, které se vyskytují výlučně v těchto tuhových keramických skupinách. Podobná situace je i mezi zásobnicemi (tab. 2; obr. 15; typologie okrajů srov. Procházka–Peška 2007, 245–261; Čapek–Těsnohlídková–Sedláčková 2022, 261).

Zvláštní pozornost byla věnována netuhové keramické skupině IV, kterou J. Bláha (1980, 306) považoval za relativně starší a opatrně ji kladl nejpozději do 11. století. V rámci této skupiny se objevují mezi okraji hrnců nejčastěji okraje svislé až nálevkovitě seříznuté (11 ks, skupiny 05 a 09 dle Procházka–Peška 2007), méně však také okraje svisle až kuželovitě seříznuté, římsovité a okraje ukončené okružím. Součástí keramické skupiny byly také okraje, které patřily mísám či mísovitým poklicím, zvonovitým poklicím a snad i džbánům (obr. 16:14–24; tab. 3). Spíše než staršímu období charakter keramiky odpovídá keramickým třídám tzv. kolonizační keramiky skupiny B, jejíž stav poznání v 80. letech ještě nebyl na takové úrovni jako

Tab. 2. Zastoupení jednotlivých keramických skupin v obj. VII, VIII, XXVII a XXXIV.

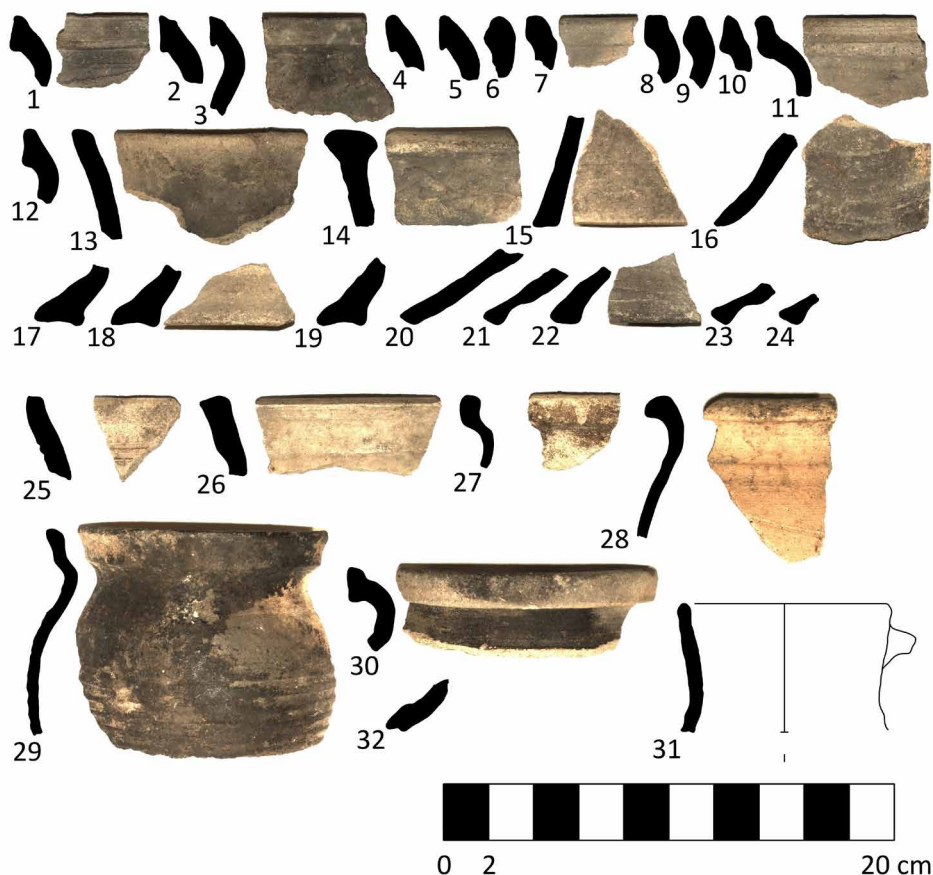
Tab. 2. Vorkommen der einzelnen Keramikklassen in Obj. VII, VIII, XXVII und XXXIV.

Obj.	sk. I	sk. II	sk. III	sk. IV (sk. B)	sk. V (sk. C)	počet ks
VIII	147 (50,3 %)	81 (27,7 %)	5 (1,7 %)	54 (18,5 %)	4 (1,4 %)	292
XXVII	29 (28,4 %)	56 (54,9 %)	1 (1,0 %)	12 (11,8 %)	4 (3,9 %)	102
XXXIV	11 (16,7 %)	13 (19,7 %)	0 (0 %)	19 (28,8 %)	21 (31,8 %)	66
VII	6 (7,5 %)	48 (60,00 %)	1 (1,3 %)	13 (16,3 %)	11 (13,8 %)	80
Součet	193 (35,7 %)	198 (36,7 %)	7 (1,3 %)	98 (18,1 %)	40 (7,4 %)	540

Obr. 15. Výběr keramiky sk. I – III. 3–11 – okraje zásobnic, ostatní okraje hrnců. Sestavil J. Novák, 2025. Obj. VII: 17, 37, 42; obj. VIII: 2–9, 11–16, 18–23, 27, 29, 31, 33–36, 39–41, 50–51; obj. XXVII: 10, 24–25, 26, 28, 30, 32, 38, 43–49, 52; obj. XXXIV: 1. Abb. 15. Auswahl von Keramik der Klassen I – III. 3–11 – Ränder von Vorratsbehältern, sonstige Topfränder. Zusammenstellt von J. Novák, 2025. Obj. VII: 17, 37, 42; Obj. VIII: 2–9, 11–16, 18–23, 27, 29, 31, 33–36, 39–41, 50–51; Obj. XXVII: 10, 24–25, 26, 28, 30, 32, 38, 43–49, 52; Obj. XXXIV: 1.

dnes. Skupina byla obecně v rámci olomouckého keramického souboru popsána jako redukčně vypálená, černošedá až šedá, někdy i světle šedá. Materiál této skupiny bývá jemně plavený, sporadicky se v něm vyskytuje jemný písek (méně než 1 mm) i hrubší písek (méně než 3 mm). Výpal je velmi tvrdý, až zvonivý a na první pohled se liší od mladohradištní keramiky. Vedle hrnců se v této skupině setkáváme také se džbány, konvicemi a poklicemi. Mezi okraji se nacházejí především okraje římsovitě, raná (nepravá) okruží, střežovitě, přehnuté či zavínuté. Z výzdoby se uplatňuje rytá výzdoba jednoduchých vlnic a rýh, velmi ojediněle v řádech jednotek procent také radélko. Pozorovat lze v rámci skupiny také vlivy z jižního a částečně středního Německa v podobě střežovitých okrajů hrnců, vejčitých či vakovitých vlištovaných džbánů. Na území Bavorska, případně Bádenska-Württemberska mohou odkazovat kónické poklice. Tato keramika (sk. B) se na Olomoucku objevuje zhruba od poloviny 13. století a doznívá kolem roku 1300. Do období vrcholného středověku řadíme také nálezy oxidačně vypálené kolonizační keramiky sk. C (obr. 16:25–31), v několika případech dříve v rámci obj. VIII ztotožněnou s tzv. polskými importy (Bláha 1980, 306). Keramická skupina C (zde označena jako sk. V) je v rámci olomouckého keramického okruhu charakteristická světlým žlutým zbarvením, oxidačním

Obr. 16. Výběr keramiky sk. IV (B): 1–24 a sk. V (C): 25–31. Sestavil J. Novák, 2025. Obj. VII: 15, 27–29; obj. VIII: 1–14, 17–20, 25–26, 31; obj. XXVII: 21–24; obj. XXXIV: 30, 32.

Abb. 16. Auswahl von Keramik der Klasse IV (B): 1–24 und Klasse V (C): 25–31. Zusammengestellt von J. Novák, 2025. Obj. VII: 15, 27–29; Obj. VIII: 1–14, 17–20, 25–26, 31; Obj. XXVII: 21–24; Obj. XXXIV: 30, 32.

Tab. 3. Nejpočetnější zastoupené dva typy okrajů v obj. VII, VIII, XXVII a XXXIV.

Tab. 3. Am häufigsten vertretene zwei Rändertypen in Obj. VII, VIII, XXVII und XXXIV.

Obj.	Typ okraje I	Typ okraje II	Celkový počet okrajů
VIII	22 (22 ks)	04,05,09 (14 ks)	64
XXVII	23 (14 ks)	22 (8 ks)	29
XXXIV	04,09 (4 ks)	19 (3 ks)	8
VII	22 (12 ks)	23 (6 ks)	23
Součet			124

výpalem a krupičkově drsným povrchem vně i uvnitř nádob. Okraje jsou ukončovány nejprve jednoduchým okružím, které se postupně více profiluje, případně ovalenými okraji. Častým výzdobným prvkem je vývalková šroubovice a velice charakteristické červené malování. Nástup této keramické skupiny je sledován především v závěru 13. a na přelomu 13. a 14. století. Masová produkce materiálu pak probíhá v průběhu celého 14. století (k tomu Michna 1980; Bláha 1998, 149; Bláha–Sedláčková 1998, 15; Procházka–Kováčik–Zůbek 2002, 208; Šlězár 2008, 176; Novák 2017, 122–123; Šlězár–Faltýnek 2019, 188–189; Čapek a kol. 2022, 155–156; Faltýnek–Novák–Šlězár 2022, 24–29; Procházka 2022, 270–280).

Na částečnou analýzu materiálu obj. VIII navázalo vyhodnocení keramiky z dalších objektů, které byly v rámci terénní dokumentace a nepřímo v dosud publikované literatuře označeny jako mladohradištní či slovanské (obj. VII, XXVII a XXXIV). Sledovány byly elementární morfologicko-typologické parametry, které umožnily základní popis analyzovaného souboru, rozdělení nálezů do pěti keramických skupin (I–V) a stanovení typů okrajů, tak aby bylo možné závěry porovnat se situací v již publikovaném a částečně revidovaném obj. VIII (parametry dle Balcárková–Dresler–Macháček 2017; Procházka–Peška 2007; Faltýnek–Novák–Šlězár 2018; Čapek–Těsnohlídková–Sedláčková 2022).

Keramický soubor středověké keramiky z obj. XXVII se skládá z celkového počtu 102 ks fragmentů. Celkově 29 fragmentů dosahovalo velikosti nad 36 cm². Převažoval (viz tab. 2) tuhový materiál keramických skupin I–III (86 ks, 84,3 %) nad netuhovými, kolonizačními skupinami IV a V (celkem 16 ks, 15,7 %). V rámci skupin I–III tvarově dominovaly hrnce (72 ks) nad zásobnicemi (13 ks). Zastoupeno bylo celkově 29 ks okrajů, většinově hrnců, jeden fragment odpovídal zásobnici a jeden poklici, v 17 případech je na okraji přítomno zdobení. Mezi hrnci byly nejčastěji zastoupeny okraje římsovité (14 ks, skupina 23) a okraje vytažené (8 ks, skupina 22), ostatní typy jsou zastoupeny v jednotkách kusů. Celkově 17 okrajů bylo zdobených, převládala výzdoba rytá liniová (16 ks) nad vpichy či vrypy (1 ks). Na nejvíce kusech se objevují vícenásobné vodorovné žlábků (11 ks), dále jsou zastoupeny jednoduché i násobné vlnice (5 ks). Mimo okraje bylo ve skupinách I–III zaznamenáno 36 ks výdutí, z toho 26 bylo zdobených. Dále 11 zlomků ode dna, z nichž pouze dva byly nezdobené, a osm zlomků ode dna s částečně dochovaným zbytkem dna, všechna byla zdobená. Charakter výzdoby těl nádob se od okrajů příliš neliší, také zde převažuje výzdoba rytá liniová v podobě vícenásobných vodorovných žlábků a jednoduchých i násobných vlnic, které se méně objevují také ve vzájemné kombinaci, nad vpichy či vrypy. Setkáváme se zde však také s plastickými lištami (obr. 15). V rámci kolonizační skupiny IV a V jsme dokázali bezpečně přiřadit k určitému typu nádoby pouze zlomky zvonovitých poklic (5 ks), ostatní fragmenty nebyly natolik charakteristické, aby je bylo možné k nějakému typu nádoby přiřadit. Šlo většinou o nespecifikovatelné výdutě. Jediným zaznamenaným typem výzdoby byly zřetelné širší mělké rýhy (obr. 16).

Keramické nálezy z objektu XXXIV reprezentuje celkově 66 fragmentů. Pouze 11 zlomků dosahovalo velikosti nad 36 cm². Tuhové keramické skupiny I–II zde zastupuje 24 zlomků (36,4 %; tab. 2). Tvarově jsou zastoupeny zejména hrnce (13 ks) a zásobnice (8 ks), zbývající fragmenty nebylo možné bezpečně přiřadit k žádnému typu nádoby. Rozpoznáváme nezdobené okraje s částí

hrdla či výdutě (5 ks; výzdoba se zachovala na plecích dvou fragmentů), různé části plecí (14 ks, z toho 9 zdobených) a zlomky ode dna s částečně zachovalými dny (5 ks). V rámci okrajů jsou zastoupeny pouze okraje hrnců, čtyři z nich svisle až nálevkovitě seříznuté a jeden okraj římsovitý (tab. 3). Ani jeden z okrajů nebyl zdobený. Těla nádob jsou zhruba ve shodném poměru zdobena rytými vícenásobnými vodorovnými žlábků a jednoduchými i násobnými vlnicemi, plastickými lištami a vpichy či vrypy (obr. 15). Vrcholně středověkým skupinám IV a V bylo přirazeno 40 ks (60,6 %; tab. 2; 2 ks nezařazeny do žádné keramické skupiny). Jen v ojedinělých případech jsme mohli zlomky přiřadit k nějakému konkrétnímu typu nádoby (5 ks hrnců, 1 ks poklice, zbytek neurčitě). V rámci těchto skupin jsou zastoupeny tři nezdobené okraje, 32 ks různých částí výdutí (18 ks zdobených), 5 ks nezdobených zlomků ode dna s částečně zachovalými dny. Těla nádob jsou zde zdobena ojediněle jednoduchými či násobnými vlnicemi a ve většině případů rytými vodorovnými vícenásobnými žlábků (obr. 16).

Obj. VII obsahoval celkově 80 ks fragmentů. Z toho 28 ks dosahovalo velikosti nad 36 cm². Tuhové skupiny I–III zastupovalo 55 ks (68,8 %), skupiny IV a V 24 ks (30,1 %; tab. 2) a dále známe jeden fragment okraje mísy s vnitřní polevou. V rámci keramických skupin s obsahem tuhy, byť v některých už tuha úplně chybí, ale mají pořád charakter mladohradištní či pozdně hradištní keramiky, byly zastoupeny hlavně hrnce (42 ks) a zásobnice (12 ks), jeden fragment se vzhledem k pokročilému stupni fragmentárnosti jevil jako velmi nejasný a zůstal nezařazen. Mezi částmi nádob je 17 okrajů místy se zachovalými hrdly a částmi plecí, z toho v pěti případech je zdobena vnější strana okraje a ve dvou případech je dochována výzdoba na plecích. Dále 28 ks prostých plecí, z nichž 18 bylo zdobených, osm zlomků ode dna s částečně zachovalými dny a jedno dno. Mezi okraji se nejčastěji (viz tab. 3) vyskytovaly okraje vytažené (12 ks) a okraje římsovité (4 ks), zaznamenán byl také jeden okraj svisle až nálevkovitě seříznutý. Zdobení okrajů je vyvedeno v podobě jednoduchých vlnic (4 ks) a rytých žlábků (1 ks). Ve výzdobě těl nádob se uplatňuje zejména rytá výzdoba v podobě vodorovných vícenásobných žlábků, jednoduché vlnice se objevují spíše ojediněle, stejně jako vpichy, vrypy či plastické lišty (obr. 15). V rámci kolonizační keramiky skupin IV a V evidujeme především fragmenty, které nelze jednoznačně ztotožnit s žádným konkrétním typem nádoby (15 ks), část fragmentů lze však spojovat s hrnci (6 ks). V jednom případě je zachována výzdoba na vnější straně okraje, ve třech výzdoba na plecích. Tři fragmenty patřily zvonovitým poklicím. Typově jsou v malém počtu okrajů hrnců zastoupeny okraje římsovité (2 ks), okruží (2 ks), okraje přehnuté a podžlabené (1 ks), okraj svisle až kuželovitě seříznutý a okraj vyhnutý, zaoblený a zesílený. Jen jeden okraj byl zdoben, a to hustým rýhováním. Kromě okrajů známe také různé části výdutí (9 ks, z toho 7 zdobených), čtyři zlomky ode dna, někdy také s částečně zachovalými dny (dvě zdobená), a jeden fragment ucha nádoby. Z výzdoby na těle nádob se uplatňuje rytá výzdoba v podobě vodorovných rýh a jednoduchých vlnic (obr. 16).

Shrnutí výsledků a revize stavu

Vzájemné srovnání keramických skupin v rámci jednotlivých objektů (tab. 2) ukazuje, že tzv. domácí tuhová keramika (skupiny I–III) převládala v objektech VIII (79,7 % – procentuální zastoupení se po revizi mírně odlišuje od hodnot J. Bláhy), XXVII (84,3 %) a VII (67,5 %). Jen několik málo fragmentů v rámci těchto skupin bylo možné chronologicky zařadit ještě do 11. století. Jedná se především o dva exempláře hrnců s vyhnutými okraji a zaobleným či seříznutým ukončením (obr. 15:1 a 2). Zbýlý materiál tvoří především charakteristickou náplň keramiky 12. a přelomu 12. a 13. století. Nechybí zde plastické lišty, značky na dnech nebo vzhůru vytažené okraje. Přestože grafit byl stále hlavní přísadou v keramické hmotě, v obj. XXVII a VII je výrazněji zastoupena skupina II s menším podílem grafitu. Do druhé poloviny 12. století se řadí vytažené okraje se zdobením na vnější straně. Ty se ještě v průběhu 12. století postupně mění v římsovité okraje, které se dále vyvíjí a ve formě nepravých okruží tvoří náplň 13. století (obr. 15:34–46). Dalšími nejčastěji zastoupenými okraji jsou okraje svisle až nálevkovitě

seřiznuté s různými variantami dalších úprav. Do 12. století také řadíme kyjovité okraje zásobnic zhruba obdélného průřezu (obr. 15:3–11). Vývoj domácí tuhové keramiky pokračoval plynule po celé 13. století. Postupně převládají římsovité okraje se zaobleným či vodorovným ukončením, vně často zdobené rýhováním. Ve druhé polovině 13. století se častěji objevuje členitější vnější profilace římsovitých okrajů a seřezání horní hrany okraje dovnitř (např. obr. 15:35, 44). Kolem poloviny 13. století se také objevují první exempláře tzv. protošlédské keramiky (sk. III). V rámci zkoumaných objektů postrádáme doklady výzdoby radélkem, šikmé a čočkovité vrypy, záseky nebo zdobení horní části okraje (např. v podobě mřížky), které lze označit za charakteristické prvky na olomoucké keramice první poloviny 13. století (tab. 2; obr. 15; podrobněji s odkazy na další literaturu Novák 2017, 122–125; Faltýnek–Novák–Šlězár 2018, 137–148; Šlězár–Faltýnek 2019, 183–188; Novák 2023, 26–30).

Kolonizační keramické skupiny B a C (zde jako IV a V) jsou v menší míře zastoupeny v objektech, kde jinak převládala keramika domácích tradic. Dominují pouze v obj. XXXIV, kde tvoří 60,6 % materiálu (tab. 2). Nacházíme je v různých výškových úrovních objektů, a nelze tedy říci, že by byly součástí svrchních vrstev, které by mohly být narušeny mladšími zásahy. Těmto skupinám byla pozornost věnována již výše, proto se zde omezujeme na připomenutí, že obě se v Olomouci objevují až po roce 1250 nejdříve po boku keramiky domácích tradic, která je postupně na ústupu. V průběhu 14. století již zcela dominuje oxidačně vypálená a světlá keramika skupiny C. V rámci sledovaných objektů by tak do průběhu druhé poloviny 13. století mohly být zařazeny především poklice, okraje mísovitých poklic či mís (obr. 16:14–24), okraje v podobě okruží nebo fragmenty džbánů (obr. 16:28, 31).

Přihlédneme-li k uvedeným závěrům, musíme vyslovit předpoklad, že všechny zkoumané objekty, považované dříve za čistě mladohradištní (slovanské), zanikly spíše až kolem poloviny či v průběhu druhé poloviny 13. století. Ačkoli jejich výplň ve velké míře tvořil materiál mladohradištní a ojediněle zlomky z pravěku, jsou v nich v nezanedbatelném množství přítomny také kolonizační skupiny B a C (tj. sk. IV a V) a prvky charakteristické spíše pro druhou polovinu 13. století.

Doposud jako jediný byl v literatuře blíže popsán obj. VIII, který J. Bláha označil za hliník, jehož jedna z částí byla před zánikem objektu používána jako ohniště. Jde o vyhloubený výklenek ve stěně objektu, kde se projevila koncentrace uhlíků, soustředěná do kruhového tvaru o průměru ca 0,5 m (obr. 5). Dále byla bez upřesňujících informací zmiňována kovářská (kovolitecká) dílna a pozůstatek pece ve čtverci 44 (Bláha 1975; 1977b, 31–32; 1980, 303–306). V terénní dokumentaci se objevuje již výše uvedený popis, nákres a fotografie obj. LXIII, který lze skutečně považovat za pozůstatek pyrotechnologického zařízení, snad pece či výhně, rámcově byl datován do 12.–13. století. Nevíme však, jestli kromě něho můžeme také některé další situace spojovat s předpokládanou dílnou. V dotčeném čtverci je nenacházíme, nicméně v blízkých čtvercích 36 a 48 jsou popisovány zahloubené objekty XXVII a XXXIV, které obsahují vedle keramiky 12. a 13. století také strusky, mazanice a zlomky vakovitých tyglíků z materiálu s obsahem grafitu. Fragmenty tyglíků byly nalezeny rovněž ve výplni objektu VIII, a mohly by tedy společně pocházet z uvažované dílny. Zbývající blíže sledovaný objekt VII by snad mohl sloužit jako zahloubená část obytného či výrobního objektu s dřevěnou podlahou (obr. 6–8). Přestože, dle publikovaných textů, poznámek a komentářů J. Bláhy, byla v ploše stavby přítomna na několika místech mocná mladohradištní vrstva, v zaznamenaných slovních popisech situací se setkáváme spíše s velice nepatrnou vrstvou o mocnosti do 0,1 m. Výrazněji byla zaznamenána snad pouze ve čtverci 44. Bohužel identifikace nálezů, které by odpovídaly popisovaným vrstvám, je v současnosti již téměř nemožná.

Kromě objektů byly revidovány a konzultovány také poznatky ke dvěma zděným stavbám. Centrální kruhová stavba (obj. XXVIII), interpretovaná jako rotunda, byla v literatuře i odborném posudku D. Líbala datována do 11. století. Pro určení její chronologie je důležitý poznatek, že ve zdívu byly přítomny fragmenty cihel. Ty nebyly nijak systematicky uspořádány, ale objevovaly se v různých výškových úrovních, spíše nahodile v počtu nepřesahujícím nižší jednotky kusů. Mělo

se jednat o raně gotické nízké cihly (24×11 – $12,5 \times 4,5$ cm), se kterými se v Olomouci setkáváme až po polovině 13. století a bývají dávány do souvislosti s přítomností a stavebními aktivitami dominikánů (Bláha 1980a, 16; 1995, 33; Bláhová 1986; 2007, 116–118). V tomto případě nelze tedy hovořit o architektuře románské či pozdně románské, ale spíše o raně gotické. Za povšimnutí také stojí situace při styku lodi s „apsidou“. Připomínáme, že zdívo obou částí nebylo navzájem provázáno a mělo výrazně rozdílný charakter. Zvláštní je nejen umístění „apsidy“ při severoseverozápadní části stavby, ale také její tvar, který nemá charakteristický podkovovitý půdorys. Velice netypický je také její vnitřní průměr, který činí pouze ca 1,5 m. Je tedy možné, že se jedná o superpozici obou zdí, a „apsida“ by tak mohla spíše představovat starší snad pozdně románskou samostatnou konstrukci, či starší fázi obj. XXVIII (obr. 3, 11 a 12). Tuto domněnku podporuje i dokumentovaný a bohužel nedokončený západní profil sondy SVI (obr. 3). Je z něj patrný rozdíl ve výšce založení obou zděných konstrukcí, což rozporuje tvrzení D. Líbala, který uvedl, že obě části byly založeny do stejné úrovně. Podobně jako u všech ostatních objektů i zde pracujeme pouze s relativním určením výšky, přesné nivelace bohužel chybí. I tak lze na příkladu severní části obj. XXVIII při styku s tzv. „apsidou“ konstatovat, že zdívo bylo zahlobeno minimálně 1,6 m do podloží. Výška jižní části lodi by od vrcholových partií po základovou spáru činila přibližně 2,6 m. Míru zahlobení do podloží nebylo možné stanovit. Stratigrafické vztahy k okolním situacím nemohou být v tomto případě zohledněny. Příslušné sondy, které je měly blíže objasnit, nebyly řádně dokončeny a popsány. Na stejné problémy narážíme i při snaze vyjádřit se k charakteru výplně. Na západním profilu sondy SVI sice nacházíme záznam několika situací, chybí však jejich popis. Nápadně zde působí objekt připomínající sloupovou jámu, který je zahloben do podloží přibližně uprostřed obj. XXVIII. Dle upřesnění J. Bláhy se ale jedná o pravěkou situaci. Za problematický považujeme vztah zdí obj. XXVIII k těmto situacím a nelze získat jistotu, jestli uvedené situace zdíva porušují, nebo se jedná o výplně. K možnosti přítomnosti vrstvy či vrstev, které by mohly tvořit podlahové úrovně stavby, se stavíme spíše negativně. Keramický materiál, který pocházel z vnitřních prostor objektu, bylo možné, dle konzultací s J. Bláhou, datovat do 14.–15. století.

Interpretace stavby, stejně jako stanovení doby její výstavby, je velice komplikovaná. V počátcích se mezi některými historiky umění uvažovalo o věži. Nakonec v historiografii převládlo označení objektu jako rotundy (Bláha 1975; 1982, 309–311). S ohledem na její drobné rozměry (vnější průměr 5,00 m a vnitřní průměr 3,25 m) se pak nabízí terminologicky jemnější označení kaple či obecně centrální stavba s kruhovým půdorysem, jež by mohla být i světského charakteru. V její bezprostřední blízkosti postrádáme přímé doklady raně středověkého pohřbívání. Známe pouze deformované záušnice (obr. 13:23–31), jež byly objeveny v druhotných polohách, nikoli v bezprostřední blízkosti stavby. Z druhotných poloh pak pocházejí také dva zlomky románských terakotových dlaždic (obr. 13:21 a 22). Pokud bychom přijali domněnku o sakrální funkci obj. XXVIII, lze v této souvislosti zmínit obdobnou kruhovou církevní stavbu, která předcházela malostranské rotundě sv. Václava v Praze a byla datována do pokročilejší fáze 10. století (Čiháková–Müller a kol. 2020, 282). Připomenout rovněž můžeme v písemných pramenech k roku 1331 zmiňovanou kapli sv. Mikuláše, vystavěnou snad již na konci 13. století, která byla zbořena roku 1535 (Bláha 1980a, 17). Vzhledem k absenci dat, která by jednoznačně potvrdila kteroukoli z uvedených i dalších relevantních možností, se nelze objektivně přiklonit k žádné z možných interpretací. Se zánikem stavby lze v souladu s již uvedenými informacemi počítat nejspíše v souvislosti s vybudováním gotické kamenné architektury v průběhu 14. a 15. století.

Obdélná zděná stavba (obj. I) byla velice obecně položena do pozdně románského období. Díky realizovaným sondám víme, že porušovala pravěké a místy pravděpodobně i nevýrazné mladohradištní vrstvy, což vyplývá z popisu čtverců, kde byla umístěna sonda SX. Nedostatečná míra dokumentace a popisu stratigrafických situací však neumožňuje blíže stanovit chronologický rámec vzniku objektu, ani podrobnější vztahy k okolním situacím. Zda se také v tomto zdívu vyskytovaly nízké raně gotické cihly, žádný z popisů neuvádí, a J. Bláha se k tomu vyjádřil negativně. Ve zdívu rovněž chybí jakékoli pozůstatky po vstupech či oknech. Podobně jako u výše

uvedených objektů neznáme ani zde absolutní výšky, a nelze tedy uvést nadmořskou výšku dosažené základové spáry. Srovnáme-li však alespoň relativní zahloubení jižní části stavby (obr. 10) se situací v sondě SX (obr. 9:6), zdá se, že severněji položená část může být založena v nižší úrovni než ta jižní. Zajímavě působí také detail jihozápadního nároží s dřevěným bedněním zeslabením zdíva (obr. 9:4). Celá situace vyvolává dojem, jako by zde zdívo reagovalo na nějakou starší situaci, které se snažilo vyhnout. Podobnými úvahami se zabýval také J. Bláha, a proto zde byla v kontaktu s obj. I vyhotovena sonda SXI, která měla pomoci s objasněním účelu tohoto bednění. Objeven zde byl pouze zahloubený pravěký objekt, jeho přesná poloha a popis zůstává však neznámá, protože místo bylo společně s nárožím obj. I před řádným dokončením dokumentace zničeno těžkou technikou.

Obj. I byl původně prezentován jako obytná část mladohradištního velmožského dvorce. Mohl by však být také spojován s pobytem zahraničních kupců (až na pisanky však zahraniční importy chybí), nebo s místními, majetnějšími obyvateli, později měšťany (srov. Michna–Nekuda 1987, 97–100; Peška 2022, 275–286). Budeme-li souhlasit s dosud prezentovanou datací vzniku objektu nejpozději v první polovině 13. století, je potřeba si uvědomit, že okolí kostela sv. Mořice vlastnilo až do roku 1248 olomoucké biskupství. V úvahu tak přichází také rezidence někoho z prostředí této církevní instituce či kapituly (kanovníci?). S ohledem na omezené výpovědní možnosti dokumentace jsme nuceni konstatovat, že u obj. I nenacházíme mnoho shodných znaků se známými románskými domy v Praze a ani s nejstarší měšťanskou kamennou obytnou architekturou v Brně (srov. Dragoun–Škabrada–Tryml 2002; Merta 2001; Merta–Peška 2007; Cymbalak–Rykl 2022; Kolařík a kol. 2022). Promítneme-li si umístění objektu na podkladu parcelní situace před výstavbou OD Prior v roce 1973, nemůžeme si nevšimnout, že se stavba nacházela při samotném jihozápadním nároží zadní části parcely (obr. 2). Naše úvahy se tak mohou ubírat směrem k otázce, zda vznik objektu nesouvisí až s konstituováním vrcholně středověkého města po roce 1248. Právě zpravidla ve středních až zadních částech parcel se v prostředí střední i středozápadní Evropy můžeme setkat s tzv. *steinwerky* (či *kamenate*), které byly popsány i v rámci středověké Olomouce, mimo jiné také během druhé etapy výzkumu v místě staveniště OD Prior (Bláha 1993, 43; 1995, 33–35; 1999, 203–206). Jedná se o stavby čtvercového či obdélného (někdy mírně lichoběžníkovitého) půdorysu hospodářského či skladovacího účelu, které byly přistavěny k týlu dřevohliněného domu a jež respektovaly a utvářely s ním typickou dvojdílnou dispozici. Ve většině případů překrývaly jeho zánik a staly se základem pro následné zděné novostavby. Setkáváme se však také s doklady volně stojících zděných staveb, které prostorově ani osově přímo nenavazovaly na dřevěné domy v čele parcely. Většina *steinwerků* (či *kamenate*) dokumentovaných na našem území vznikla na konci 13. nebo v první polovině 14. století (Bláha 1993, 43; 1995, 33–35; 1999, 203–206; Piekalski 2004; Merta–Peška 2009; Čapek–Militký 2021, 138; Kolařík a kol. 2022, 128–129; Peška–Merta 2022, 156–157).

Stanovení chronologického rámce vývoje situací 12. a 13. století z místa staveniště obchodního domu Prior naráží na celou řadu problémů, jež vyplývají především z nedostatečné míry výpovědi terénní dokumentace. V tuto chvíli se zdá, že musíme rezignovat na snahu lokalizovat v rámci zkoumané plochy mladohradištní složku osídlení, navzdory tomu, že musela být nějakým způsobem v ploše zastoupena (srov. obr. 2). Setkáváme se především se zánikovým horizontem blíže zkoumaných objektů, které reprezentují výrazně homogenizované soubory se zastoupením mladohradištní i vrcholně středověké keramiky. Jen velice obecně, nejdříve do 14. století, datujeme zánik kamenných staveb (obj. I a XXVIII). Nevyjasněná zůstává doba zániku (12.–13. století?) pyrotechnologického zařízení (pece či výhně, obj. LXIII), jehož pozůstatky se nacházely přímo v bezprostředním kontaktu s centrální kruhovou stavbou (obj. XXVIII). Přítomnost grafitových tyglíků v obj. VIII a XXXIV, jež se v celé střední Evropě objevují až ve 13. století (Nováček 2001, 289), by mohla poukazovat na to, že kovodělná činnost na lokalitě by mohla být spojena až s lokací vrcholně středověkého města, případně s výstavbou blízké sakrální architektury.

Snaha o definování, byť volně ohraničených, chronologických horizontů – 1) 12. – počátek 13. století (kovodělná činnost, okrajová část České osady); 2) první polovina 13. století (výstavba

obj. I a starší fáze obj. XXVIII); 3) po roce 1248 (směna pozemků mezi zeměpánem a olomouckým biskupstvím, druhá lokace královského města; výstavba mladší fáze obj. XXVIII) – vývoje osídlení ve 12. a 13. století na zkoumaném prostoru naráží na nedostatečné ukotvení v pevných archeologických datech a v zásadě se jedná o nepodloženou hypotézu, podléhající korigovanému schématu J. Bláhy. Pokud bychom vycházeli ze znění písemných pramenů, pak máme k dispozici možný počáteční moment chronologického rámce zdejšího osídlení, kdy v polovině 12. století došlo ke směně pozemků mezi klášterem Hradisko a olomouckým biskupstvím (byť příslušný pramen je také problematický), a dále rok 1248, kdy došlo k další směně dotčeného území mezi olomouckým biskupstvím a zeměpánem, jež předcházela tzv. druhé lokaci královského města.

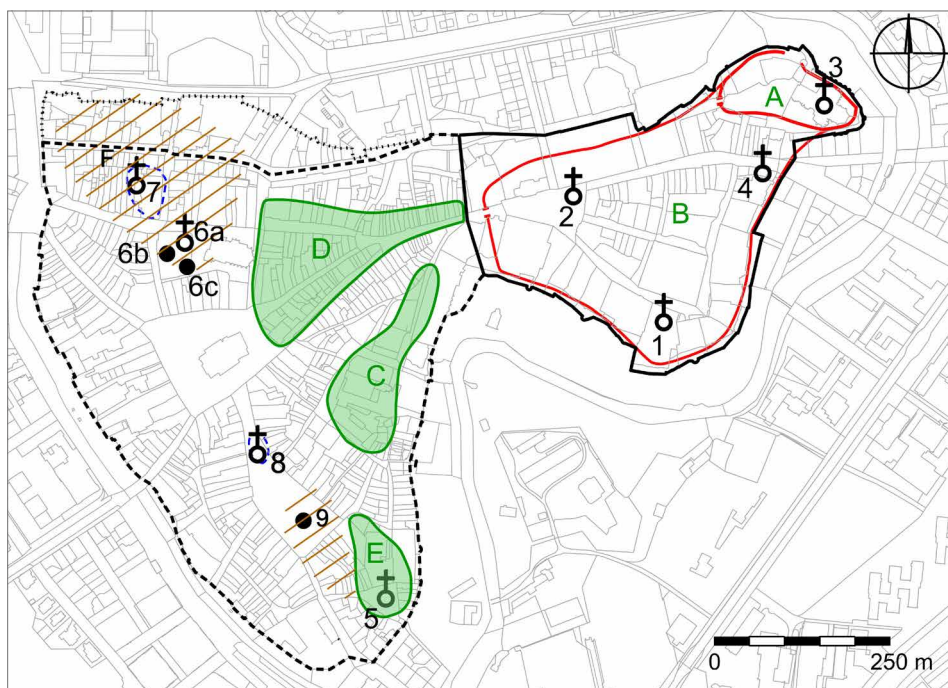
Zasazení do kontextu vývoje suburbia raně středověké Olomouce

Jak již bylo řečeno, zděné stavby, sídlištní objekty a kovářská dílna, objevené v roce 1973 během výzkumu na staveništi obchodního domu Prior, nelze vzhledem k chronologickému rozporu spojovat s mladohradištním velmožským dvorcem Gotharda a Sarana, který společně s kostelem sv. Mořice oba bratři odkázali v první polovině 12. století klášteru Hradisko. Ostatně o autenticitě obou uvedených osob nepanovalo v historické obci jasné přesvědčení (Hosák 1963, 3–5). Celá hypotetická interpretace vycházela z původní starší datace situací světského i sakrálního charakteru v blízkosti kostela sv. Mořice. Úcta k tomuto světcí se do Olomouce mohla dostat již prostřednictvím benediktinů usazených na Hradisku v roce 1078, nebo pod vlivem olomouckého biskupa Jana (1063–1085), jehož mateřský klášter v Niederaltaichu byl zasvěcen stejnému světcí (Bláha 1986, 435; Bistřícký 2009, 104; Šlězár 2021, 216). Kde se nacházel původní románský kostel sv. Mořice, nevíme. Zatím nebylo spolehlivě prokázáno, že by byl začleněn do stávající stavby. Na přítomnost mladohradištní církevní stavby v blízkosti staveniště obchodního domu Prior poukazují dva zlomky dlaždic ostrovského typu a esovitě záušnice shodně datované do 12. století (obr. 13:21–31; srov. k dataci nálezů Hejdová–Nechvátal 1970, 127–143, 407–416; Živný 2005, 159–161). Tyto nálezy pocházejí z další etapy výzkumu v roce 1978 a nalezeny byly v druhotných polohách v blízkosti kaple Cyrila a Metoděje. Její nejstarší fáze v podobě zdi zachované pod vítězným obloukem měla stejný charakter jako zdivo centrální kruhové stavby (obj. XXVIII) a lze ji také datovat do doby po polovině 13. století. Jednoduchý čtvercový půdorys stavby s polygonálními opěrnými sloupy se hlásí o datování do první poloviny 14. století (Bláha 1980a, 16; 1986, 435).

Při hledání nejstarší polohy kostela sv. Mořice je vedle zlomku románských dlaždic a záušnic v místě staveniště obchodního domu Prior nutné zohledňovat také nová zjištění z let 2008 a 2010. Na parcele nacházející se mezi bývalým Mořickým náměstím a Sokolskou ulicí bylo v roce 2008 objeveno kostrové pohřebiště z mladší doby hradištní, které je kladeno do 12. století, vzhledem k absenci milodarů spíše až do jeho druhé poloviny (srov. k dataci Štefan 2010, 171–188; Ungerman 2010, 233). Zánik pohřebiště zřejmě souvisel se změnou uspořádání širšího prostoru a následným budováním nejstarší fáze olomouckého městského opevnění, které bylo realizováno v průběhu 13. století. V místě výzkumu byly zaznamenány také ojedinělé sídlištní aktivity z průběhu 10./11. až 12. století. V roce 2010 proběhlo na parcele sousedící s odkrytým pohřebištěm geofyzikální měření, které objevilo strukturu, jež by mohla být interpretována jako projev kamenné architektury. V půdorysu se struktura jevila jako jednodlná pravoúhlá stavba s půlkruhovou apsidou na východní straně. Přítomnost zdiva však dosud nebyla archeologicky ověřena, je však vysoce pravděpodobná (obr. 17:7; Dehnerová 2020, 6–8).

Celé 12. století je v rámci raně středověké Olomouce dobou, kdy se starší osídlení obchodně-řemeslnického podhradí konce 10. až závěru 11. století rozšiřuje směrem na západ a severozápad. Doklady specializované řemeslnické výroby (zejména kovolictví) a obchodní činnosti prokázané již od konce 10. století zaznamenáváme v areálu na nároží Pekařské a Zámečnické ulice ve vazbě na páteřní komunikaci do olomouckého hradu (obr. 17:C, D, E; Bláha 1980; Šlězár 2021, 216). Blažejský burgus (*sub burgo ecclesie sancii blasij*) s doklady kovodělné výroby sahá ve 12. století

až do prostoru dnešního Dolního náměstí. Původní poloha raně středověkého kostela sv. Blažeje (zasvěcení je kladeno do souvislosti s azylem Oty III. na Kyjevské Rusi) není známa. Se stavbou lze ale spojit nález románské keramické dlaždice s reliéfní výzdobou z okolí Jupiterovy kašny na Dolním náměstí. Na okraji této předlokační aglomerace byli nejpозději ve 12. století usazeni také Židé. Těm sloužila synagoga polygonálního půdorysu, která byla, po přesunu komunity z blažejského burgu na dnešní Univerzitní ulici, v rozmezí 14. až počátku 15. století proměněna na křesťanský kostel, který přejal jméno již zaniklého kostela sv. Blažeje (obr. 17:5; Šlězár 2021, 214–216). V severněji položené části Dolního náměstí se nacházelo rozsáhlé mladohradištní pohřebiště, do něhož byl vložen malý jednolodní kostel s kvádríkovým zdivem zakončený apsidou. Uvnitř stavby byl dochován fragment románské terakotové dlažby (obr. 17:8; Zatloukal

Obr. 17. Předlokační osídlení Olomouce. Na podkladu mapy Šlězár 2021, 206, upravili a digitalizovali J. Novák a J. Grégr, 2025. A – Václavské návrší; B – Petrské návrší; C – Michalské návrší (zeleně rozsah osídlení ke konci 11. století); D – řemeslnicko-kupecké suburbium (zeleně rozsah osídlení ke konci 11. století); E – Blažejská osada (zeleně rozsah osídlení ke konci 11. století); F – Česká (Mořická) osada; hnědé šrafování – rozšíření osídlení ve 12. století; červeně – rekonstruovaná linie opevnění hradu a předhradí; 1 – poloha (gotického) farního kostela sv. Petra; 2 – poloha farního kostela Panny Marie; 3 – poloha románsko-gotické baziliky sv. Václava; 4 – románský kostel na Würmově ulici; 5 – původní synagoga, později kostel sv. Blažeje; 6a – obj. XXVIII; 6b – obj. I; 6c – místo nálezů záušnic, zlomků terakotových dlaždic u kaple Cyrila a Metoděje; 7 – geofyzikou zachycená církevní stavba s rekonstruovaným rozsahem mladohradištního pohřebiště; 8 – románský kostel, později kaple sv. Markéty s rekonstruovaným rozsahem mladohradištního pohřebiště; 9 – místo nálezů románských terakotových dlaždic.

Abb. 17. Besiedlung von Olmütz vor der Lokation. Nach der Vorlage einer Karte von Šlězár 2021, 206, bearbeitet und digitalisiert von J. Novák und J. Grégr, 2025. A – Wenzelshöhe; B – Petershöhe; C – Michalishöhe (grün Umfang der Besiedelung gegen Ende des 11. Jhs.); D – Händler-Handwerker-Suburbium (grün Umfang der Besiedelung gegen Ende des 11. Jhs.); E – Blasius-Siedlung (grün Umfang der Besiedelung gegen Ende des 11. Jhs.); F – Böhmisches (Mauritius-) Siedlung; braun schraffiert – Umfang der Besiedelung im 12. Jh.; rot – rekonstruierte Befestigungslinie der Burg und Vorburg; 1 – Lage der (gotischen) Pfarrkirche St. Peter; 2 – Lage der Jungfrau-Marienkirche; 3 – Lage der romanisch-gotisch Wenzelsbasilika; 4 – romanische Kirche in der Würmova-Str.; 5 – ursprüngliche Synagoge, später St. Blasiuskirche; 6a – Obj. XXVIII; 6b – Obj. I; 6c – Fundstelle der Schläfenringe, der Terrakottaffiesenfragmente an der Kapelle St. Cyrill und Method; 7 – geophysikalisch erfasster Kirchenbau mit rekonstruierter Ausdehnung eines jungburgwallzeitlichen Gräberfeldes; 8 – romanische Kirche, später Margarethenkapelle mit rekonstruierter Ausdehnung eines jungburgwallzeitlichen Gräberfeldes; 9 – Fundstelle romanischer Terrakottaffiesen.

2014, 244–245). Mladohradištní pohřební, sídlištní, výrobní i obchodní aktivity jsou kontinuálně doloženy od 10. století také na Michalském návrší (obr. 17:C; Šlězár 2021, 213–216; obr. 15).

V severozápadní části olomouckého suburbia ve 12. století (starší nálezy 11. století jsou zde velice sporadické) vykrytalizovalo osídlení, pro které se vžil název Česká osada, jehož centrum lze s největší pravděpodobností hledat kolem geofyzikálním měřením zachycené stavby s přílehlým pohřebištěm (obr. 17:7). Okolí současného kostela sv. Mořice považujeme spíše za okrajovou zónu sídliště (srov. Michna–Nekuda 1987, 97–100). Mnohé shody s místními popsány mladohradištními situacemi (viz Zatloukal a kol. 2014, 31–34) nacházíme také na blízké Sokolské ulici. Nad podloží se zde projevují pravěké až raně středověké kulturní vrstvy, nikde však nefigurují čistě mladohradištní sídlištní objekty. Hojně nálezy keramiky datované do 12. století se vyskytují ve vrstvách společně s mladšími nálezy z počátku a průběhu 13. století. Mezi nimi se lze setkat s velmi ojedinělými fragmenty chronologicky staršími, rámcově z průběhu 11. století. Obě polohy nabízejí také doklady kovozpracující činnosti v podobě nálezů kovářských strusek, které však nemusí být výlučně ve vazbě ke 12. století, ale mohou být i mladší. Z parcely v západní části Sokolské ulice pochází také jeden fragment glazurami pestře zdobené hliněné pisanky a esovité záušnice (Zlámál 2022, 506–521; Bláha 2011, 201). Podle mladších kronikářských záznamů by tato osada po transakci bratrů Gotharda a Sarana náležela k majetkům kláštera Hradisko. Další blízké klášterní majetky a vesnice (Hejčín, Řepčín) se koncentrovaly severně a severozápadně od historického jádra města a společně s Českou osadou tvořily souvislou majetkovou držbu (srov. Hosák 2004, 475–476; Nešpor 1998, 82–83; Elbel 2002). Mořický kostel s okolím získalo za biskupa Jindřicha Zdíka výměnou olomoucké biskupství, část osady blíže k Sokolské ulici zůstala v majetku kláštera. Rozdělení České osady již v polovině 12. století pak mohlo mít za následek, že osídlení na Sokolské ulici nebylo zahrnuto do vymezení lokačního města, ale transformovalo se ve 13. století do předměstského sídliště Bělidla, které bylo do městské zástavby začleněno až na počátku 16. století (s příslušnými odkazy Zlámál 2022, 505).

Pokud se původní raně středověký kostel sv. Mořice nacházel mimo plochu současného chrámu, lze, podobně jako v případě kostela sv. Blažeje uvažovat o možnosti, že patrocinium bylo přeneseno ze zaniklé raně středověké stavby do nově budovaného svatostánku, který v lokačním městě zaujal výhodnější polohu bez bezprostředního kontaktu s městským opevněním. K translaci do nové polohy mohlo zřejmě dojít po roce 1248, kdy Václav I. vyměnil mýto ve Vyškově s biskupem Brunem za „jakési části města Olomouce“. Ty bývají v olomoucké historiografii tradičně spojovány s biskupskou částí České (Mořické) osady a kostelem sv. Mořice, patronátní právo však zůstalo v rukou biskupství, resp. olomoucké kapituly až do novověku. Vůbec první písemná zpráva o kostele sv. Mořice pochází z roku 1257, kdy se na listině olomouckého biskupa Bruna uvádí vikář kostela Fridrich. Pro úplnost je však třeba připomenout, že by se směna mohla týkat biskupských pozemků na Předhradí (Hosák 1963, 5; Bistrický 1979, 115–116; 2009, 104; Šlězár 2021, 205–220).

V souvislosti s tzv. druhou lokací královského města došlo během druhé poloviny 13. století k proměně organizace veřejného prostoru v zájmové oblasti. Kolem nově budovaného hlavního městského chrámu postupně vyrostlo pohřebiště, které se rozkládalo na podstatné části mořického náměstí. Jeho původní rozsah však musel být menší, než se původně předpokládalo. V kontaktu s pohřebištěm byla také nejstarší fáze kaple Cyrila a Metoděje. Na prostranství, které vymezuje průběh ulic Úzká, 28. října a 8. května, západně od kostela sv. Mořice, vznikala dřevohliněná zástavba měšťanských domů se zahlobenými suterény. Obě odkryté kamenné stavby, obj. XXVIII a obj. I, zanikly až v souvislosti s budováním nejstarší olomoucké kamenné zástavby nejdříve v průběhu 14. století (Bláha 1977, 31; 1980a, 15–16; 1999, 189–203).

Závěr

Od zahájení archeologického výzkumu v místě staveniště obchodního domu Prior uplynulo víc než 50 let. Pokusy o oživení tématu v minulosti většinou ztroskotaly s odůvodněním, že výzkum může

dát dohromady jediné tehdejší vedoucí J. Bláha. Absence podrobné dokumentace všech situací sice vylučuje možnost zpracovat výzkum do standardní formy nálezové zprávy, ale snaha o vypíchnutí konkrétních nálezů či objektů již v několika případech vedla k adekvátním výsledkům. Podobně jsme se snažili přistupovat také ke zhodnocení několika nejzásadnějších mladohradištních situací. Zvolená metodologie pak v mnohém spíše než systematickou analýzu archeologických pramenů připomíná archivní výzkum s prvky orální historie. Domníváme se však, že jsou-li stanoveny konkrétní cíle, může i takový přístup přinést pozitivní výsledky, kterými se má smysl dále zabývat. Plnohodnotnou nálezovou zprávu tímto postupem nahradit jistě nelze, ale to není a bohužel ani nemůže být cílem takového snažení. Místo toho má smysl se konkrétně věnovat jednotlivostem, znovu je podrobovat kritice a porovnávat s neaktuálnějšími poznatky.

Vyhodnocení všech zjištěných okolností nás vede k poznání, že v ploše výzkumu neevvidujeme ani jeden objekt s výlučným zastoupením mladohradištního materiálu, ale je v nich v nemalém množství zastoupena také keramika vrcholného středověku. Vzhledem k chronologickému rozporu nemůžeme osídlení spojovat s mladohradištním velmožským dvorcem Gotharda a Sarana. Okolí současného kostela sv. Mořice v raném středověku považujeme spíše za okrajovou zónu tzv. České osady. Předatovány byly rovněž počátky dvou zděných staveb (obj. I a XXVIII), spojovaných dříve s románským či pozdně románským obdobím. Nově lze s jejich vznikem počítat až v průběhu 13. století, spíše však až po roce 1248. V souvislosti s tzv. druhou lokací královského města došlo během druhé poloviny 13. století k proměně organizace veřejného prostoru v zájmové oblasti. Na prostranství, které vymezuje průběh ulic Úzká, 28. října a 8. května, západně od kostela sv. Mořice, vznikala dřevohliněná zástavba měšťanských domů se zahlobenými suterény. Obě odkryté kamenné stavby, drobná kruhová stavba (obj. XXVIII) a pozdně románský dům (obj. I), zanikly až v souvislosti s budováním nejstarší olomoucké kamenné zástavby, nejdříve v průběhu 14. století.

Článek vznikl na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem kultury ČR (IP DKRVO).

Studie využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2023062).

Prameny a literatura

- BALCÁRKOVÁ, A.–DRESLER, P.–MACHÁČEK, J., 2017: Povelkomoravská a mladohradištní keramika v prostoru dolního Podyjí – Post-Great Moravian and Late Hillfort pottery in the region of lower Dyje (Thaya) River. *Spisy filozofické fakulty Masarykovy univerzity* 476. Brno. <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-8866-2017>
- BISTRICKÝ, J., 1979: Dva příspěvky k dějinám Olomouce ve 13. století, *Sborník památkové péče v Severomoravském kraji* 4, 109–127.
- 2009: Město. In: *Dějiny Olomouce*. 1. svazek (Schulz, J., ed.), 103–106. Olomouc.
- BLÁHA, J., 1975: Předběžná zpráva o výsledcích archeologického výzkumu na staveništi obchodního domu Prior v Olomouci v roce 1973 – Vorbericht über die Ergebnisse der archäologischen Ausgrabung auf der Baustelle des Kaufhauses Prior in Olomouc im Jahre 1973, *AR XXVII*, 283–285.
- 1977: Poznámky k počátkům a vývoji osídlení olomouckého podhradí – Bemerkungen zu den Anfängen und der Entwicklung der Besiedlung des Suburbiums von Olomouc. In: *Středověká archeologie a studium počátků měst* (Richter, M., ed.), 28–35. Praha.
- 1979: Úvod do problematiky slovanského osídlení Olomouce – Einführung in die Problematik der slawischen Besiedlung von Olomouc, *Historická Olomouc a její současné problémy I*, 85–98.
- 1980: Otázka kontinuity slovanského osídlení Olomouckého kopce a několik poznámek k hmotné kultuře olomouckých Slovanů – Zur Frage der Kontinuität der slawischen Besiedlung der Anhöhe Olomoucký kopec und einige Bemerkungen über die materielle Kultur der Slawen in Olomouc, *VVM XXXII*, 301–311.

- 1980a: Archeologické poznámky ke středověké architektuře v okolí chrámu sv. Mořice v Olomouci, *Historická Olomouc a její současné problémy* III, 15–17.
- 1982: K vypovídacím možnostem olomouckého archeologického materiálu 15.–17. století, *Historická Olomouc a její současné problémy* IV, 307–315.
- 1986: K otázce lokalizace „centrálních funkcí“ v areálu Olomouckého kopce – Zur Frage der Lokalisierung „zentraler Funktionen“ im Areal des Olmützer Hügels, *Umění* XXXIV, 435–440.
- 1993: Archeologický doklad modlitební šňůry ze 14. století v Olomouci – příspěvek ke genezi růžence. In: Památkový ústav v Olomouci 1992. Výroční zpráva, 43–48. Olomouc.
- 1995: Olomouc – příspěvek ke kulturní historii pozdněstředověkého města. In: *Kultura średniowiecznego Śląska i Czech* (Wachowski, K., ed.), 29–39. Wrocław.
- 1998: Komunikace, topografie a importy ve středověku a raném novověku (7.–17. století) na území města Olomouce – Die Kommunikationen, Topographie und Importe im Mittelalter und in der Frühneuzeit (7.–17. Jh.) auf dem Gebiet der Stadt Olmütz, *AH* 23, 133–159.
- 1999: Archeologické poznatky ke stavební konstrukci nejstarších měšťanských domů v Olomouci – Archäologische Erkenntnisse zur Baukonstruktion der ältesten bürgerlichen Häuser in Olomouc (Olmütz), *AH* 24, 189–213.
- 2011: Zlomek hliněné písaniky. In: Jindřich Zdík (1126–1150). Olomoucký biskup uprostřed Evropy (Hrbáčová, J., ed.), 201. Olomouc.
- BLÁHA, J.–SEDLÁČKOVÁ, H., 1998: Slavnostní keramika – Festive ceramics. In: *Sklo, slavnostní keramika a kachle. Renesanční Olomouc v archeologických nálezech. Archeologické výzkumy Památkového ústavu v Olomouci 1973–1996* (Sedláčková, H., ed.), 15–18. Olomouc.
- BLÁHOVÁ, Z., 1986: Poznámky ke stavebním počátkům dominikánů v Olomouci – Anmerkungen zum Baubeginn des Dominikanerkonvents in Olomouc (Olmütz), *AH* 11, 321–328.
- 2007: Stavební kámen v nejstarší olomoucké architektuře a jeho příspěvek k interpretaci staveb – Wall stone in the oldest architecture in Olomouc and its importance for interpretation of several historical buildings, *Ve službách archeologie* 1/07, 113–119.
- CDM: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* I, 396–1199 (Boček, A., ed.). Olomouci 1836.
- CYMBALAK, T.–RYKL, M., 2022: On the earliest burgher houses in Prague. In: Lisá, L.–Peška, M. et al., *The transformation of burgher houses in medieval Moravia with respect to Bohemia and Silesia*, 15–35. Brno.
- ČAPEK, L.–MILITKÝ, J., 2021: Dřevěná konstrukce domu z Českých Budějovic z první poloviny 14. století – The wooden structure of a house in České Budějovice from the first half of the 14th century, *AH* 46, 129–146. <https://doi.org/10.5817/AH2021-1-6>
- ČAPEK, L. a kol., 2022: Čapek, L.–Procházka, R.–Těsnohlídková, K.–Sedláčková, L., Regionalizace keramiky – nástin hlavních výrobně-distribučních okruhů a jejich chronologie. In: *Vrcholně a pozdně středověká keramika v českých zemích* (Čapek, L., ed.), 71–169. Plzeň.
- ČAPEK, L.–TĚSNOHLÍDKOVÁ, K.–SEDLÁČKOVÁ, L., 2022: Analýza keramiky. In: *Vrcholně a pozdně středověká keramika v českých zemích* (Čapek, L., ed.), 187–292. Plzeň.
- ČIHÁKOVÁ, J.–MÜLLER, M. a kol., 2020: Malostranská rotunda sv. Václava v Praze – Rotunda of St. Wenceslaus in Prague's Malá Strana. Praha.
- DEHNEROVÁ, H., 2020: Nejstarší opevnění města Olomouce v archeologických pramenech – The Oldest Fortification of the Town Olomouc in the Archaeological Sources, *ZVMO* 320, 5–18.
- DRAGOUN, Z.–ŠKABRADA, J.–TRYML, M., 2002: Románské domy v Praze. Praha – Litomyšl.
- ELBEL, P., 2002: Hospodářské zázemí kláštera Hradiště u Olomouce v 11. a 12. století – The Economic Base of the Monastery Hradiště u Olomouce in the Eleventh and Twelfth Centuries. In: *Ve stopách sv. Benedikta* (Jan, L.–Obšusta, P., edd.), 39–56. Brno.
- FALTÝNEK, K.–NOVÁK, J.–ŠLÉZAR, P., 2018: Raně středověké osídlení v Moravičanech na Soutoku – Early Middle Ages settlement in Moravičany at the Soutok, *PV* 59, č. 2, 119–151.
- 2022: Podoba, funkce a provoz městských parcel v době lokace města Litovle na příkladu archeologického výzkumu na náměstí Přemysla Otakara čp. 777 – The form, function and operation of urban plots at the time of the location of the town of Litovel on the example of archaeological research at Přemysl Otakar Square No. 777, *ZVMO* 324, 19–42.

- GEISLER, M.–MALÝ, K., 2006: Výsledek výzkumné sezóny 2004 a doklady železářské produkce ze středověkého městečka ve Žďáru nad Sázavou, AT 17, 107–110.
- HAVRDA, J.–PODLISKA, J.–ZAVŘEL, J., 2001: Surovinové zdroje, výroba a zpracování železa v raně středověké Praze (historie, současný stav a další perspektivy bádání) – Sources of raw materials, the production and working of iron in Early Medieval Prague (the history, present state and future perspectives of research), AR LIII, 91–118.
- HEJDOVÁ, D.–NECHVÁTAL, B., 1970: Raně středověké dlaždice v Čechách I a II – Frühmittelalterliche Fliesen in Böhmen I und II, PA LXI, 100–183, 395–471.
- HOSÁK, L., 1963: Několik glos k lokaci města Olomouce, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci 111, 2–6.
- 2004: Historický místopis země Moravskoslezské. Praha, 2. vydání.
- KOLAŘÍK, V. a kol., 2022: Kolařík, V.–Merta, D.–Peška, M.–Zübek, A., The beginnings of masonry burgher architecture in Brno. In: Lisá, L.–Peška, M. et al., The transformation of burgher houses in medieval Moravia with respect to Bohemia and Silesia, 125–132. Brno.
- LÍBAL, D., 1973: Předběžné posouzení fragmentů zdva kamenného objektu lehce obdélného půdorysu odhaleného při archeologickém výzkumu na prostranství Prioru západně kostela sv. Mořice. Nepublikovaný rukopis, uložen na archeologickém pracovišti NPÚ, ÚOP v Olomouci, nestránkováno.
- 1973a: Posouzení centrální stavby, objevené při archeologickém výzkumu staveniště Prior před kostelem sv. Mořice v Olomouci pod vedením Dr. Bláhy. Nepublikovaný rukopis, uložen na archeologickém pracovišti NPÚ, ÚOP v Olomouci, nestránkováno.
- MALÝ, K.–ZAPLETALOVÁ, D., 2007: Železářská kovovýroba v pravobřežní části Starého Brna, AT 18, 18–31.
- MERTA, D., 2001: Nejstarší měšťanská kamenná architektura v Brně – Die älteste bürgerliche Steinarchitektur in Brno, PRP 8, č. 2, 41–60.
- MERTA, D.–PEŠKA, M., 2007: Brněnské domy s věží – Brünner Turmhäuser, Dějiny staveb 2007, 205–216.
- 2002: Železářský výrobní areál z počátku 13. století v prostoru náměstí Svobody v Brně, AT 13, 33–42.
- 2009: Stavby typu „kamenate“ v prostředí vrcholně středověkého Brna – „Kamenate“ structures in the high medieval town of Brno, Dějiny staveb 2009, 215–222.
- MICHNA, P., 1980: Dvě sídlištní stavby z počátků lokačního Uničova (příspěvek do diskuze k otázce zemnic ve městech a vesnicích 13. století) – Zwei Siedlungsbauten aus den Anfängen der Lokationsperiode der Geschichte von Uničov in der Gegend von Olomouc (Zur Diskussion über die Frage der Grubenhäuser in Städten und Dörfern des 13. Jahrhunderts), VVM 32, 161–186.
- MICHNA, P.–NEKUDA, V., 1987: Anfänge des städtischen Hauses in Mähren, Siedlungsforschung 5, 97–108.
- NEŠPOR, V., 1998: Dějiny města Olomouce. Olomouc, 2. vydání.
- NOVÁČEK, K., 2001: Nerostné suroviny středověkých Čech jako archeologický problém: balance a perspektivy výzkumu se zaměřením na výrobu a zpracování kovů – The mineral resources of medieval Bohemia as an archaeological problem: the state and perspectives of research into metal production and working, AR LIII, 279–309.
- NOVÁK, J., 2017: Zaniklé středověké vesnice v zázemí královského města Uničova – The Deserted Middle Ages Villages in the Background of the Royal Town of Uničov, ZVMO 314, 117–129.
- 2023: Archeologické doklady vrcholně středověkého osídlení v nejbližším zázemí města Uničova. In: Horn, V.–Novák, J., Zázemí královského města Uničova: osídlení a církevní architektura, 25–60. Olomouc.
- 2023a: Olomouc (k. ú. Olomouc-město, okr. Olomouc), ul. Opletalova, parc. č. 116/31, 116/32, 330, PV 65, č. 2, 144–145.
- PEŠKA, M., 2022: The beginnings of burgher construction in Moravia. In: Lisá, L.–Peška, M. et al., The transformation of burgher houses in medieval Moravia with respect to Bohemia and Silesia, 275–286. Brno.
- PEŠKA, M.–MERTA, D., 2022: A contribution to the beginnings of early burgher architecture in Jihlava. In: Lisá, L.–Peška, M. et al., The transformation of burgher houses in medieval Moravia with respect to Bohemia and Silesia, 151–160. Brno.

- PIEKALSKI, J., 2004: Problem genezy budowli typu „kemenate“ w miastach środkowoeuropejskiej strefy nadmorskiej. In: *Archaeologia et Historia Urbana* (Czaja R.–Nawrońska G.–Rębkowski M.–Tandecki J., edd.), 227–236. Elbląg.
- PLEINER, R., 1969: Středověké sídliště s kovárnami u Mutějovic – Eine mittelalterliche Dorfsiedlung mit Schmiedewerkstätten bei Mutějovice, Westböhmen, PA LX, 553–571.
- 2006: Iron in archeology: Early European blacksmiths. Praha.
- PODLISKA, J.–ZAVŘEL, J., 2006: K problematice identifikace a interpretace archeometalurgického materiálu na příkladu raně středověké Prahy – Identifikation und Interpretation des archäologischen Materials auf dem Beispiel des frühmittelalterlichen Prags, AH 31, 387–402.
- PROCHÁZKA, R., 2022: K otázce vývoje a rozšíření pokliček a tzv. pokliček-misek v keramických okruzích střední Evropy ve středověku – Zur Frage der Entwicklung und Verbreitung von Deckeln und sogenannten Deckeln-Schüsseln in den mitteleuropäischen Keramikkreisen im Mittelalter, PA CXIII, 257–310. <https://doi.org/10.35686/PA2022.5>
- PROCHÁZKA, R.–KOVÁČIK, P.–ZŮBEK, A., 2002: Nové poznatky k vývoji opevnění olomouckého hradu v raném a vrcholném středověku – Neue Erkenntnisse zur Entwicklung der Befestigung der Olmützer Burg im Früh- und Hochmittelalter, AH 27, 197–213.
- PROCHÁZKA, R.–PEŠKA, M., 2007: Základní rysy vývoje brněnské keramiky ve 12.–13./14. století – Grundlinien der Entwicklung der Keramik von Brno im 12.–13./14. Jahrhundert, PV 48, 143–232.
- RICHTER, V., 1959: Raněstředověká Olomouc. Praha – Brno.
- STRÁNSKÝ, K.–REK, A.–LOSKOTOVÁ, I., 1994: Rozbory železářských strusek z nádvoří Staré radnice v Brně, AT 8, 66–74.
- ŠLÉZAR, P., 2008: Archeologický výzkum v suterénu budovy Městského klubu v Litovli – Archäologische Rettungsgrabung im Souterrain des Stadtklubs in Litovel (Littau), VVM 60, 167–183.
- 2018: Komunikační síť raně středověké Olomouce – Communication network of early medieval Olomouc. In: *Výzkum historických cest v interdisciplinárním kontextu 2018*. VVM – Supplementum 3 (Martiňák, J., ed.), 69–82. Brno.
- 2021: Od knížecího hradu k právnímu městu. In: *Rudolfovo číslo: Rudolfovi Procházkovi k 65. narozeninám kolegové a přátelé* (Loskotová, I., ed.), 202–228. Praha.
- ŠLÉZAR, P.–FALTÝNEK, K., 2019: Románský kostel sv. Prokopa v Lošticích. Příspěvek k počátkům moravské šlechty – The Romanesque church of St. Procopius in Loštice. Contribution to the beginnings of Moravian aristocracy, PV 60, č. 2, 161–199.
- ŠTEFAN, I., 2010: Příspěvek k chronologii a výpovědním možnostem esovitých záušnic – An Article on the Chronology and Informative Potential of S-Shaped Rings, SMP 9, 171–205.
- TESAŘÍKOVÁ, E.–BLÁHA, J., 1975: Využití matematických metod při vyhodnocení nálezů strusek z archeologického výzkumu v Olomouci – Prior 73. Nepublikovaný rukopis, uložen na archeologickém pracovišti NPÚ, ÚOP v Olomouci, nestránkováno.
- UNGERMAN, Š., 2010: Počátky mladohradištních pohřebišť na Moravě – Die Anfänge der jungburgwallzeitlichen Gräberfelder in Mähren. In: *Zaměřeno na středověk. Zdeňkovi Měřinskému k 60. narozeninám* (Ungermaň, Š.–Přichystalová, R., edd.), 220–239, 814–817. Praha.
- URBÁŠEK, P., 2002: Za socialismu. In: Bartoš, J., a kol., *Olomouc: malé dějiny města*, 301–326. Olomouc.
- ZATLOUKAL, R., 2008: O putování neposedného románského domu po Olomouci – Ein reiselustiges romantisches Haus auf seiner Wanderschaft durch Olmütz, ZPP 68, 273–279.
- 2014: Olomouc (k. ú. Olomouc-město, okr. Olomouc), PV 55, č. 2, 243–247.
- ZATLOUKAL, R. a kol., 2014: *Zatloukal, R.–Dehnerová, H.–Šlězár, P.–Grégr, J., MPR Olomouc. Archeologický Atlas Olomouc*. Dostupné z: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=352180.
- ZLÁMAL, T., 2022: Olomoucké středověké předměstí Bělidla z pohledu archeologie – The medieval suburb of Bělidla, Olomouc through the prism of archaeology, AH 47, 503–530. <https://doi.org/10.5817/AH2022-2-3>
- ŽIVNÝ, M., 2005: Pohřební ritus na Moravě v 11.–15. století ve středoevropském kontextu – Funeral rite in Moravia in 11th–15th century in context of central Europe. Disertační práce, Ústav antropologie, Přírodovědecká fakulta MU, Brno.

Zusammenfassung

Jungburgwallzeitliche Besiedelung an der St. Mauritiuskirche in Olmütz: Revision der Erkenntnisse von der beim Bau des Kaufhauses Prior 1973 durchgeführten Grabung

Die jungburgwallzeitliche Besiedelung an der St. Mauritiuskirche wird in der Literatur für gewöhnlich mit der Existenz der sog. Böhmisches oder Mauritiussiedlung von Händlern und Handwerkern in Verbindung gebracht, die an der Kreuzung wichtiger überregionaler Straßen entstand. Bestandteil der Siedlung soll seit dem 12. Jahrhundert der „Herrenhof“ der Brüder Gothard und Saran gewesen sein, die einer späten, in den Dokumenten von Kloster Hradisko enthaltenen Abschrift vom Ende des 16. Jahrhundert in der Zeit zwischen den Jahren 1116–1127 dem Kloster die St. Mauritiuskirche gestiftet haben sollen. Ihr Herrenhof soll sich auf einer höher gelegenen Fläche des Mořické náměstí (Mauritiusplatz) befunden haben, der in den siebziger Jahren des 20. Jahrhunderts beim Bau des Kaufhauses Prior untersucht wurde. Zur Jungburgwallzeit gehörten dort nach damaligen Feststellungen vor allem eine Schmiedewerkstatt, eine Lehmgrube, mehrere Abfallgruben, offenbar auch der älteste festgestellte Brunnen, ein spätromanisches Haus (Obj. I) und eine romanische Rotunde (Obj. XXVIII). Die Grabung wurde vorzeitig abgebrochen aufgrund dramatischen politisch motivierten Umständen, die nicht nur für den Grabungsleiter J. Bláha, sondern auch für Aushilfskräfte aus den Reihen der Studenten weitreichende Folgen hatten. Da die Arbeiten im Gelände nicht ordentlich beendet werden konnten, die entsprechende Dokumentation sehr fragmentarisch ist und kein Fundbericht ausgefertigt wurde, wurden drei Ziele neu gesteckt, deren Erfüllung nach gründlicher Überprüfung aller Möglichkeiten als am durchführbarsten erschienen: 1) *Veröffentlichung aller bisher nicht präsentierten Anmerkungen, Beschreibungen und Pläne*; 2) *Revision des Keramikmaterials aus jungburgwallzeitlichen Objekten*; 3) *die festgestellten Zusammenhänge in den aktuellen Blickwinkel der Entwicklung des Suburbiums des frühmittelalterlichen Olmütz zu setzen*.

Die Auswertung aller festgestellten Umstände führt uns zu der Erkenntnis, dass wir in der Grabungsfläche von 1973 kein einziges rein jungburgwallzeitliches Objekt erfasst haben. Obwohl die Verfüllungen der Objekte in hohem Maße aus jungburgwallzeitlichem Material und verzeinzelt auch aus Bruchstücken der Urzeit besteht, sind in ihnen in vernachlässigbarer Menge auch Fragmente vorhanden, die eher für die zweite Hälfte des 13. Jahrhunderts charakteristisch sind. Die bei der Grabung am Bauplatz des Kaufhauses Prior 1973 entdeckten gemauerten Bauten, Siedlungsobjekte und die Schmiedewerkstatt können demnach im Hinblick auf den chronologischen Widerspruch nicht mit dem jungburgwallzeitlichen Herrenhof von Gothard und Saran in Verbindung gebracht werden, den beide Brüder in der ersten Hälfte des 12. Jahrhunderts zusammen mit der Mauritiuskirche besessen haben. Die Umgebung der heutigen St. Mauritiuskirche betrachten wir eher als Randzone der Siedlung (der sog. Böhmisches Siedlung), deren Zentrum sich höchstwahrscheinlich auf einer nordwestlicher gelegenen Parzelle befand, wo ein jungburgwallzeitliches Gräberfeld entdeckt und durch eine geophysikalische Messung ein einschiffiger Bau mit halbkreisförmiger Apsis festgestellt wurde.

Die Bemühung, die Entwicklung der Besiedelung im 12. und 13. Jahrhundert auf der untersuchten Fläche zu bestimmen, stößt – trotz der lose abgegrenzten chronologischen Horizonte – 1) *12.–Anfang 13. Jh. (metallverarbeitende Tätigkeit, Randteil der Böhmisches Siedlung)*; 2) *1. Hälfte 13. Jh. (Bau von Obj. I und ältere Phase von Obj. XXVIII)*; 3) *nach 1248 (Tausch der Grundstücke zwischen dem Landesherrn und dem Bistum Olmütz, zweite Lokation der Königsstadt; jüngere Bauphase von Obj. XXVIII)* – auf eine unzureichende Verankerung in festen archäologischen Daten, wobei es sich im Grunde um eine nicht untermauerte Hypothese handelt, die dem korrigierten Schema von J. Bláha unterliegt. Wenn man vom Wortlaut der schriftlichen Quellen ausgehen würde, stünde uns ein möglicher Anfangsmoment des chronologischen Rahmens der dortigen Besiedelung zur Verfügung, als es Mitte des 12. Jahrhunderts zum Grundstückstausch zwischen Kloster Hradisko und dem Bistum Olmütz gekommen war

(obwohl die entsprechende Quelle sehr problematisch ist), und ferner dann auch im Jahr 1248, als es zu einem weiteren Tausch des betreffenden Geländes zwischen dem Bistum Olmütz und dem Landesherrn kam, der der sog. zweiten Lokation der Königsstadt vorausging.

Der vorliegende Artikel entstand auf Grundlage des institutionellen Förderprojekts für langfristige konzeptuelle Entwicklung des Ministeriums für Kultur der Tschechischen Republik (IP DKRVO).

Für die Studie wurde die Datenbank Czech Medieval Sources online genutzt, die von der Forschungsinfrastruktur LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) bereitgestellt und vom Ministerium für Schulwesen, Jugend und Leibeserziehung der Tschechischen Republik gefördert wird (Projekt Nr. LM2023062).

Mgr. et Mgr. Jakub **Novák**, Ph.D., Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, Horní náměstí 410/25, 779 00 Olomouc, Česká republika, novak.jakub@npu.cz

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.